

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra

Edita Sabaliauskaitė

**Skopos teorijos aktualumas mokslinių tekstų vertime: C. A. Weberio
monografijos „Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir
vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ vertimas į lietuvių kalbą**

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Lina Plaušinaitytė

Vilnius, 2024

Vilnius University
Faculty of Philology
Department of Translation and Interpretation Studies

Edita Sabaliauskaitė

The Relevance of Scopos Theory in the Translation of Scientific Texts: the Translation of C. A. Weber's Monograph "About the Vegetation and Origin of the Raised Bog of Augstumas in the Nemunas River Delta with Comparative Views of Other Raised Bogs of the Earth" into Lithuanian

Master Thesis

Thesis advisor:
Doc.Dr. Lina Plaušinytė

Vilnius, 2024

TURINYS

ANOTACIJA.....	5
ĮVADAS.....	6
1.DALYKINĖ KALBA.....	9
1.1Dalykinės kalbos samprata ir bruožai.....	9
1.2.Dalykinių kalbų klasifikacija.....	11
1.3. Dalykinio teksto samprata ir tekstų klasifikacija.....	12
1.4.Dalykinio stiliaus samprata ir stilių klasifikacija.....	14
2.DALYKINIŲ TEKSTŲ VERTIMAS.....	16
2.1. Ekvivalentiškumas.....	16
2.1.1.Ekvivalentiškumo samprata.....	16
2.1.2.Ekvivalentiškumo tipai.....	16
2.2.Skopos teorija.....	18
2.2.1.Skopos teorijos atsiradimas ir samprata.....	18
2.2.2.Skopos teorijos kritika.....	21
2.3.Vertimas kaip specifinė dalykinės komunikacijos forma.....	22
2.3.1.Dalykinės komunikacijos samprata.....	22
2.3.2.Bendra dalykinių tekstų vertimo problematika.....	23
2.3.3. Adaptavimas kaip vertimo strategija.....	25
3.C. A. WEBER MONOGRAFIJOS APIE AUKŠTUMALOS AUKŠTAPELKĘ VERTIMAS Į LIETUVIŲ KALBĄ IŠ SKOPOS TEORIJOS PERSPEKTYVOS.....	27
3.1.Originalo teksto charakteristika.....	27
3.2.Vertimo teksto charakteristika.....	28
3.3.Vertėjos taikyti teksto adaptavimo būdai.....	29
3.3.1.Tikslingas stiliaus priemonių redukavimas.....	29
3.3.1.1.Metaforų atsisakymas.....	29
3.3.1.1.1.Personifikacijų atsisakymas.....	29
3.3.1.1.2.Kitų metaforų atsisakymas.....	32
3.3.1.2. Frazeologizmų atsisakymas.....	33
3.3.1.3. Įvairių veiksmažodžių kolokacijoje su augalais vertimas veiksmažodžiu „augti“.....	34
3.3.2. Tekstinio ekvivalentiškumo išlaikymas.....	35
3.3.3. Eksplikavimas.....	37

3.3.4. Ilgų sakinių skaidymas į trumpesnius.....	38
IŠVADOS.....	40
LITERATŪRA.....	41
ŠALTINIAI.....	44
PRIEDAS.....	45
SANTRAUKA.....	46
SUMMARY.....	47

ANOTACIJA

Edita Sabaliauskaitė. Skopos teorijos aktualumas mokslinių tekstų vertime: C. A. Weberio monografijos „Apie Aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ vertimas į lietuvių kalbą. Magistro darbas. Darbo vadovė doc. Dr. Lina Plaušinaitytė. Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Vertimo studijų katedra, 2024.

Šiame darbe siekiama iširti Skopos teorijos principų taikymo aktualumą mokslinių darbų vertime remiantis C.A. Weberio monografijos „Apie Aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ vertimu į lietuvių kalbą (vert. Dr. Dalytė Matulevičiūtė).

Raktiniai žodžiai: dalykinė kalba, dalykinis stilius, Skopos teorija, ekvivalentiškumas, adaptavimas.

ĮVADAS

Vokiečių gamtininko Dr. C. A. Weber'io veikalas „Apie Aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ (1902) yra pirmoji pasaulyje mokslinė studija, išsamiai supažindinanti skaitytoją su viena pasirinkta žemės aukštapelke. Taigi pirmoji aukštapelkė, kuriai skirtas visas mokslinis darbas, yra Lietuvoje, Šilutės rajone. Net ir praėjus daugiau negu šimtui metų nuo išleidimo, šis veikalas vis dar yra svarbus moksliniu požiūriu. Rengiant projekto *Aukštumos aukštapelkės atkūrimas Nemuno deltos regioniniame parke* (LIFE AUKSTUMALA LIFE12NAT/LT/000965) paraišką, projekto rengėjams kilo mintis išversti monografiją į lietuvių kalbą.

Vertimas pasirodė 2016 metais. Vertėja – biomedicinos mokslų daktarė Dalytė Matulevičiūtė – savo pastabose rašo, kad „knyga parašyta to laikmečio vokiečių inteligentijai būdingu manieringu stiliumi, kuris labai skiriasi nuo dabartinės tiek šnekamosios, tiek mokslinės kalbos“ (Matulevičiūtė 2016, 6). Kad tekstas būtų priimtinesnis šiandieniniam skaitytojui, vertimo tekstą vertėja pritaikė šių dienų moksliniams tekstams keliamiems reikalavimams, t. y. atsižvelgė į adresato lūkesčius. Į vertimo tikslą orientuotos Skopos teorijos kūrėjų ir šalininkų pagrindinė idėja yra ta, kad vertimo tikslas yra pasiektas tada, kai adresatui vertimo tekstas yra suprantamas ir priimtinas.

Visgi kalbant apie specialistų tekstų vertimus specialistams, egzistuoja nuomonė, kad vertimas tokiu atveju turėtų būti kuo artimesnis originalo tekstui ir vietos vertėjo interpretacijoms turėtų būti kuo mažiau, nes sutampa tiek abiejų tekstų adresatų supratimo lygis, tiek vertimo tikslas. Taigi Skopos teorijos idėjos verčiant tokius tekstus lyg ir neturėtų būti aktualios. Tačiau šiame darbe nagrinėjamas vertimas atskleidžia, kad išimčių gali būti ir kalbant apie minėto pobūdžio vertimus. Tuo šis magistro darbas yra aktualus ir naujas.

Tyrimo objektas yra šiame vertime vertėjos naudoti teksto adaptavimo būdai.

Darbo tikslas – įvertinti Dr. D. Matulevičiūtės atliktą Dr. C. A. Weber monografijos „Apie aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ vertimą per Skopos teorijos prizmę.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti teorinę medžiagą apie Skopos teoriją ir dalykinių tekstų sampratą bei vertimą
2. Nustatyti originalo ir vertimo tekstų charakteristikas pagal įvairių mokslininkų pateikiamas dalykinių kalbų ir tekstų sampratas

3. Iširti kaip ir kokie adaptavimo būdai buvo pritaikyti vertime
4. Įvertinti, ar dėl vertėjos sprendimų atsirado kokių nors vertimo nuostolių ir jeigu taip – kokio jie pobūdžio

Hipotezės:

1. Skopos teorija gali būti sėkmingai pritaikyta vertėjui su ja net nesusipažinus.
2. Neadaptuojant vertimo teksto, sumažėtų jo, kaip mokslinio teksto, informacinė vertė.

Tyrimo metodai: analitinis (lyginant analizuojami originalo ir vertimo tekstai) bei kokybinis aprašomasis (aprašomi vertėjos sprendimai). Taip pat, siekiant išsiaiškinti pirmosios hipotezės pagrįstumą bei gauti kitos tyrimui aktualios informacijos, buvo kreiptasi į nagrinėjamo vertimo autorę.

Teorinėje darbo dalyje nagrinėjami klausimai susiję su dalykinės kalbos, dalykinio teksto ir dalykinės komunikacijos sampratomis. Apie dalykines kalbas rašo, jas apibūdina ir pagal įvairius kriterijus klasifikuoja Lotharas Hoffmannas, Dieteris Möhnas, Rolandas Pelka, Radegundis Stolze, Thorstenas Rölke ir kiti. Apie dalykinių tekstų, kaip dalykinių kalbų rezultatų, atliekančių dalykinės komunikacijos funkciją, sampratą ir klasifikaciją be jau minėtų autorių rašo Katharina Reiss, Susanne Göpferich ir kiti. Iš autorių išsiskiria Hartwigas Kalverkämperis, kuris siūlė dalykines kalbas ir tekstus ne klasifikuoti, o jų dalykiškumo laipsniui suvokti pasiūlė skalės modelį. Apie dalykinį stilių, kaip dalykinių kalbų bruožą, taip pat kalba jau minėta R. Stolze, R. Gläser. Prie jų dar paminėtini Reiner Arnztas ir Rainer Barczaitis, Hansas-Rüdigeris Fluckas. Lietuvoje šias temas, susistemindama daugelio minėtų autorių mintis, nagrinėja Eglė Kontutyte.

Taip pat teorinėje dalyje aptariama Skopos teorija ir su ja susijusios sąvokos. Kalbant apie Skopos teoriją, pirmiausia, be abejo, būtina paminėti jos autorius K. Reiss ir Hansą Vermeerį. Originalių šių autorių darbų, deja, nepavyko gauti, tačiau jų idėjos yra išsamiai pristatytos kitų autorių, pvz. R. Stolze, Wernerio Kollerio, Peterio Kussmaulio, Christiane Nord, Lisos Rūth. Šie autoriai, ypač L. Rūth, gana išsamiai pristato ir šią teoriją kritikavusių autorių požiūrius. W. Kolleris ir pats ją kritikavo.

Skopos teorijos šalininkai polemizuoja su tekstų ekvivalentiškumo, t. y. vertimo teksto atitikimo originalui, samprata. Ji šiame darbe taip pat nagrinėjama. Apie ekvivalentiškumą rašo ir įvairius jo tipus išskiria Eugene Nida, Albrechtas Neubertas ir jau minėtas W. Kolleris. Lietuvoje ekvivalentiškumo idėją pristato ir analizuoja Liucija Černiuvienė.

Apie adaptavimo sampratą, kurios svarbą itin iškėlė Skopos teorijos šalininkai ir kuri iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti kaip ekvivalentiškumo priešingybė, rašo C. Nord, P. Kussmaulis, Larisa Ilinska, Oksana Ivanova bei Tatjana Smirnova.

Tiriamajoje šio darbo dalyje charakterizuojami originalo ir vertimo tekstai remiantis įvairių autorių išsakytomis idėjomis apie dalykines kalbas, tekstus ir jų stilius. Taip pat tiriamos teksto adaptavimo apraiškos ir kaip/ar jos padeda pasiekti Skopos teorijos akcentuojamą vertimo tikslą.

Darbas baigiamas išvadamis. Jo gale pateikiamas literatūros sąrašas, priedas (susirašinėjimas su nagrinėjamo vertimo autore) ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis.

1. DALYKINĖ KALBA

1.1. Dalykinės kalbos samprata ir bruožai

Sąvoka „dalykinė kalba“, kaip teigia E. Kontutytė vartojama jau ne vieną dešimtmetį ir yra nusistovėjusi bei tarsi savaime suprantama, tačiau požiūrių į ją yra įvairių. Visų pirma, nėra apibrėžta pati „dalykiškumo“ samprata – ji laikoma aksioma (Kontutytė 2007, 150).

Pasak H. Kalverkämperio, dalykiškumą apibrėžti remiantis kokias nors objektyviais kriterijais neįmanoma dėl paprastos priežasties – nes dalykiškumas pats savaime tiesiog neegzistuoja. Jis įtvirtinamas tik per komunikaciją, tai yra, pasitelkiant kalbą (Kalverkämper 1980, 4 iš Kontutytė 2007, 150). Kadangi dalykiškumas pats savaime neegzistuoja, todėl klaidinga yra manyti, kad kiekviena dalykinė sritis turi savo dalykinę kalbą ir kad kalba priklauso nuo dalykinės srities. Autorius teigia, kad yra greičiau atvirkščiai – dalykai ir dalykiškumas, nors nulemti ekstralingvistinių (nekalbinių) veiksmų, yra itin priklausomi nuo kalbos. Per kalbą jie įtvirtinami ir vystomi (Kalverkämper 1989, 100).

Kalba, pasak Radegundis Stolze, yra ne tik komunikacijos priemonė, tačiau įgauna ir kitą funkciją – (su)sisteminti, apibrėžti ir (su)klasifikuoti tikrovę. Kalbinis apibrėžtumas ir žinių klasifikacija yra kiekvieno mokslo (praplečiant būtų galima sakyti kiekvienos dalykinės srities – aut. past.) sąlyga, be kurios jie negalėtų egzistuoti (Stolze 1999, 21). Minėtiems autoriams pritaria ir Magnar Brekke, teigdamas, kad mokslo principai, objektai ir konceptai yra nelingvistiniai vienetai, todėl yra nepriklausomi nuo kalbos, tačiau tam, kad mokslo žinios galėtų būti perduotos ir perimtos (t. y. užtikrintas jų egzistavimas – aut. past.), kalba yra būtina sąlyga (Brekke 2004, 620).

Nors dėl to, kad kalba yra būtina sąlyga dalykinių sričių egzistavimui užtikrinti yra sutariama vieningai, tačiau, kaip jau minėta skyriaus pradžioje, dėl dalykinės kalbos sąvokos nėra vieningai sutariama. Viena žinomiausių dalykinės kalbos apibrėžčių E. Kontutytė įvardija pateiktą Lothar Hoffmann. Pasak jo, dalykinė kalba yra kalbos priemonių visuma, kuri tarnauja tam tikros dalykinės srities komunikacijai ir susikalbėjimui tarp tos srities profesionalų (Hoffmann 1985, 2 iš Kontutytė 2017, 7). Ši apibrėžtis turi trūkumą, nes dalykinė kalba, kaip aptariama vėliau, tarnauja tikrai ne tik profesionalų susikalbėjimui.

Platesnę už aukščiau minėtą dalykinės kalbos apibrėžtį yra pateikę Dieteris Möhnas ir Rolandas Pelka. Jie teigia, kad dalykinę kalbą reikėtų suvokti kaip bendrosios kalbos atmainą kuri padeda pažinti ir suvokti specifines dalykinės kalbos sąvokas ir apie jas susikalbėti (Möhn/Pelka 1984, 26). Nors toliau šie autoriai taip pat teigia, kad dalykinė kalba pirmiausia reikalinga įvairių sričių profesionalams (*ibid.*, 26), tačiau iš apibrėžties aišku, kad ne tik jiems.

D. Möhn ir R. Pelka apibrėžtį tikslinga būtų papildyti R. Stolze mintimis apie veiksmažodžių reikšmę dalykinėje kalboje. Pasak autorės, šalia objektų ir faktų aprašymo, dalykinėje kalboje didelę reikšmę turi ir procesų, vyksmų bei veiksmų tikslus nusakymas, todėl, kalbant apie dalykinės kalbos žodyną, svarbu yra ir veiksmažodžiai – jie taip pat įgauna termino funkciją. Kaip teigia R. Stolze, veiksmažodžiai, nors įdomūs ir patys savaime, kaip terminologinės žodžių darybos rezultatas, tačiau ypač įdomu yra jų specifinės kolokacijos su kitais žodžiais. Kad veiksmas galėtų būti laikomas dalykiniu, svarbu yra jo sąsaja su aktantu (Stolze 1999, 103).

Mokslininkai iš esmės sutaria, kad aiški riba, skirianti dalykinę kalbą nuo bendrinės, neegzistuoja. H. Kalverkämperis kalbos dalykiškumo laipsnio suvokimui siūlo skalės modelį, kurios viename gale yra komunikacija tarp dviejų specialistų, todėl kalba pasižymi aukštu moksliskumo laipsniu ir griežtomis formuluotėmis, o kitame gale yra specialisto ir nespecialisto, arba, kitaip sakant, mažiau kompetentingo asmens komunikacija, todėl kalba yra atitinkamai laisvesnė (Arntz/Barczaitis 1998, 795). Priešingai negu kiti minėti autoriai, H. Kalverkämperis neišskiria specialistų kaip vienintelių ar bent jau pagrindinių dalykinės kalbos vartotojų. Jis netgi siūlo nepriešinti tarpusavy sąvokų „mėgėjas“ ir „profesionalas“, o ieškoti tarp jų bendrumų. Sąvoką „mėgėjiškumas“ jis siūlo integruoti į „dalykiškumo“ sąvoką ir tiesiog pozicionuoti ją viename iš skalės galų (Kalverkämper 1989, 98).

R. Stolze taip pat teigia, kad aiškių dalykinės ir bendrinės kalbos skirties kriterijų nėra. Pasak autorės, dalykiniame tekste dalykinė kalba susipina su bendrine kalba. Santykis tarp bendrinės kalbos ir dalykinės kalbos yra abipusis (Stolze 1999, 22). R. Stolze pateikia L. Hoffmanno požiūrį, kad kiekviena dalykinė kalba yra santykinai savarankiška komunikacijos priemonė, kuri nuo bendrinės kalbos iš esmės skiriasi tuo, kad kalbinės priemonės yra skirtos pasiekti specifiniam tikslui, tačiau pačios tos priemonės nėra skirtingos (Hoffmann 1985, 50 iš Stolze 1999, 22).

Nors, kaip minėta, mokslininkai sutaria, kad aiškios skirties tarp bendrinės ir dalykinės kalbos nėra, visgi dalykinė kalba turi tam tikrų požymių, kurie leidžia ją išskirti kaip atskirą atmainą. Dalykinės kalbos požymiais, pasak R. Stolze, galima laikyti specifinę terminologiją ir tam tikras kalbines-stilistines ypatybes (Stolze 1999, 22). Remiantis R.W. Jumpelt visas dalykines kalbas charakterizuoja šie trys aspektai: žodynas, sakinių struktūra, stilius (Jumpelt 1961, 33 iš Stolze 1999, 92). Dėl sakinių struktūros, t. y. sintaksės, kai kurie autoriai teigia priešingai. Pvz. E. Kontutyté rašo, kad kiekviena dalykinė kalba išsiskiria jai būdingais terminais ir žodynu. Tačiau kalbant apie gramatiką, priešingai, jokios specifinės gramatikos dalykinės kalbos neturi – joje vartojamos tos pačios gramatinės formos ir struktūros kaip ir bendrinėje kalboje (Kontutyté 2017, 30). Kita vertus, šiuos tris išvardintus aspektus gali būti sunku aiškiai ir vienareikšmiškai atskirti. Pvz. stilius ir sintaksė yra labai tarpusavy susiję. R. Stolze rašo, kad dalykinis stilius turi būti sintaksiškai taupus

(Stolze 1999, 95) bei tikslingai redukuotas (Ibid. 93). Taigi nors specifinė dalykinė sintaksė ir neegzistuoja, tačiau rašant „sintaksiškai taupiai“ – kuo paprastesniais ir trumpesniais, bet tiksliais sakiniais – kuriamas dalykinis stilius.

E. Kontutytė išanalizavusi keletą dalykinės kalbos apibrėžčių daro išvadą, kad „dalykinė kalba egzistuoja ne greta nacionalinės kalbos, bet yra jos dalis, t.y. kalbinės priemonės, kurių pasirinkimą lemia dalyko komunikacijos situacija, su ja susiję tikslas, kalbos vartotojai, jų pažinimo poreikis ir mąstymas“ (Kontutytė 2007, 151).

Panašiai manė ir Prahos mokyklos atstovai, pvz. Bohuslavas Havranekas ir Lubomiras Doloželis. Jie taip pat laikė dalykinę kalbą nacionalinės kalbos atšaka (*vok. Unterbereich*) ir skirstė ją į mokslo kalbą ir dalykinę kalbą siaurąja prasme (*vok. Sachsprache*) (Gläser 1998, 203). Apie kitų autorių bandymus klasifikuoti dalykinę kalbą bus kalbama kitame poskyryje.

1.2. Dalykinių kalbų klasifikacija

Kaip rašo E. Kontutytė, „terminas „dalykinė kalba“ įvardija teorinę sąvoką, nes realiai kalbinėje bendruomenėje egzistuoja dalykinių kalbų gausybė. Todėl vietoj termino „dalykinė kalba“ dažnai vartojamas terminas „dalykinės kalbos“ (Kontutytė 2007, 152). Skirtingi mokslininkai skirsto dalykinę kalbą pagal įvairius kriterijus. Pats terminas „dalykinė kalba“ parodo, kad ji yra susijusi su koku nors konkrečiu dalyku, tai reiškia „konkrečioje situacijoje realizuojama kaip kokio nors dalyko kalba“ (Kontutytė 2007, 151).

T. Rölke skirsto dalykines kalbas į mokslo kalbą, technikos kalbą ir institucijų kalbą (Rölke 2005, 34 iš Kontutytė 2007, 151). Šiame darbe tiriamas tekstas yra mokslinis, todėl atitinkamai ir jo kalbą laikysime moksline, tačiau dažniau bus vartojama hiperoniminė sąvoka „dalykinė kalba“, nes mokslo kalbai būdingi bruožai dažnai yra tie patys, kurie būdingi ir kitoms dalykinėms kalboms.

L. Hoffmannas siūlo dalykinę kalbą skirstyti horizontaliai ir vertikalčiai. Horizontalusis skirstymas yra paremtas skirstymu pagal dalykines sritis (Hoffmann 1985, 64-70 iš Kontutytė 2007, 151). Kiek dalykinių kalbų galima išskirti horizontaliajame lygmenyje pasakyti neįmanoma, nes nėra aišku, kiek yra dalykinių sričių (Kontutytė 2007, 151). Vertikaliajame lygmenyje kalba klasifikuojama pagal specializacijos ir abstrakcijos laipsnį, išorinę kalbos formą, vartojimo aplinką ir komunikacijos dalyvius. Pagal minėtus kriterijus L. Hoffmann išskiria šiuos dalykinės kalbos lygius: A: teorinių mokslų kalbą (skirta susikalbėti mokslininkams ar kitiems dalykinės srities profesionalams tarpusavyje)

- B: eksperimentinių mokslų kalbą (skirta susikalbėti profesionalams su pavyzdžiui asistentais)
- C: taikomųjų mokslų kalbą (skirta susikalbėti pavyzdžiui mokslininkams (technikams) su gamybos vadovais)
- D: gamybos kalbą (skirta susikalbėti mokslininkams su gamybos meistrais, vadovais, darbininkais ir pan.)
- E: vartojimo kalbą (skirtą susikalbėti gamybos atstovams su prekybos atstovais, šiems savo ruožtu su vartotojais ir pan.) (Hoffmann 1985, 65–70 iš Kontutyte 2007, 152)

Ši schema dažnai yra kritikuojama kaip labai ribota, nes yra paremta tik technikos mokslais (Kontutyte 2007, 152). Tačiau čia pateikiama dėl to, kad ji puikiai iliustruoja mintį, kad ir tos pačios dalykinės srities kalba yra nevienodai „dalykiška“. Šia prasme L. Hoffmann pateikta schema primena jau minėtą H. Kalverkämper skalės sampratą.

Waltheris von Hahnas skirsto dalykinę kalbą pagal šiuos kriterijus: adresatą, vartojimą, komunikacijos distanciją, veikimo sferą (Göpferich 1998, 548).

Pasak Susanne Göpferisch, šie modeliai, nors yra stipriai orientuoti į leksiką, visgi leidžia gana neblogai charakterizuoti dalykinius tekstus. Tačiau konkretų tekstą dažnai būna sunku, o kartais ir neįmanoma, griežtai priskirti vienai iš kategorijų. Kitame skyriuje pakalbėsime apie dalykinio teksto sampratą ir įvairių autorių bandymus suklasifikuoti dalykinius tekstus.

1.3. Dalykinio teksto samprata ir tekstų klasifikacija

Atsižvelgiant į teksto vidinius ir teksto išorinius faktorius, dalykinį tekstą galima apibrėžti kaip instrumentą arba tam tikros specializuotos veiklos rezultatą, turintį tam tikrų kalbinių savybių (Hoffmann 1998, 195). Kaip teksto išorinius faktorius L. Hoffmannas nurodo šiuos: komunikacijos partneriai (profesionalas profesionalui, profesionalas neprofesionalui ir pan.), komunikacijos intencija arba teksto funkcija (informacija, instrukcija ir pan., komunikacijos situacija (koku būdu pateiktas tekstas), komunikacijos objektas (dalyko sritis, objekto klasė ir pan.). Kaip teksto vidinius faktorius autorius įvardija teksto struktūrą, koherentiškumą, sintaksę, leksiką, gramatines kategorijas, stiliaus priemones, metakomunikacijos priemones, grafinius elementus, specialiuosius ženklus (simbolius ir pan.) – t. y. tai, pagal ką apibūdinti galima kiekvieną tekstą (Hoffmann 1998, 195).

Pasak R. Stolze, dalykinius tekstus galima išskirti į dvi dideles grupes – tikslųjų/gamtos mokslų ir humanitarinių/socialinių mokslų tekstus. Tikslieji mokslai kalba apie išorinio pasaulio objektus, kurie yra matomi, gali būti aiškiai įvardijami ir klasifikuojami, dėl jų egzistavimo yra vieningai

sutariama, net jei skirtingų žmonių suvokimas apie tą patį objektą ar reiškinį ir gali šiek tiek skirtis. Šių mokslų esminė funkcija – objektyvus realybės vaizdavimas (Stolze 1999, 28). Kaip bendrus gamtos ir tikslųjų mokslų tekstų požymius S. Göpferich įvardija preciziškumą, ekonomiškumą, universalumą, ekspresijos neutralumą, nuspėjamumą ir nuoseklumą (Göpferich 1998, 552). Panašius bruožus įvardija ir Klaus-Dieter Baumann. Pasak jo, tai yra taupumas, nuoseklumas, apčiuopiamumas (Baumann 1998, 374). Humanitariniuose ir socialiniuose moksluose svarbu nusakyti kitiems žmogaus jausmus (alkis, skausmas, baimė, džiaugsmas, neapykanta, liūdesys, taip pat nuomonės, abejonės, klausimai ir pan. Todėl kalba čia yra labiau aprašomojo pobūdžio, ne tokia specifinė, artimesnė bendrinei kalbai (Stolze 1999, 28).

D. Möhns ir R. Pelka dalykinius tekstus pagal jų atliekamą komunikacinę funkciją skirsto į:

- 1) deskriptyvinius (pvz. skelbimas, komentaras, pranešimas, nuomonės išsakymas, recenzija, protokolas, užrašai, aplinkraštis, liudijimas);
- 2) instrukcinius (instrukcija, patarimai, atsiliepimas, pasiūlymas, nuoroda, pranešimas, mokomoji knyga);
- 3) direktyvinius (nurodymai, potvarkiai, taisyklės, įstatymai ir pan.) (Möhn/Pelka 1984, 127).

Viena žymiausių, pasak E. Kontutytės, yra S. Göpferich pateikta technikos ir gamtos mokslų tekstų klasifikacija. Ji taip pat remiasi teksto funkcijos kriterijumi ir išskiria šiuos dalykinių tekstų tipus: teisinius-normatyvinius, į pažangą orientuotus-aktualius, didaktinius-instrukcinius ir žinias apibendrinančius tekstus (Göpferich 1995, 119-135 iš Kontutytė 2007, 155). Katharina Reiss išskiria tris tekstų tipus: orientuotus į turinį – operatyvius, orientuotus į formą – ekspresyviuosius, ir apeliacinius – operatyvius (Reiss 1971 iš Nord 2009, 22).

Jau aptarta H. Kalverkämperio skalės koncepcija tinkama taip pat ir tekstų, kaip dalykinių kalbų rezultatų, charakterizavimui. Tekstai pagal savo dalykiškumą taip pat atsiduria tam tikroje skalės vietoje – vienoje pusėje yra turintys itin daug dalykinės kalbos bruožų tekstai, pavyzdžiui naudojami tam tikros srities profesionalų komunikacijoje, kitoje skalės pusėje atsiduria tekstai, kurie įvardijami greičiau bendrinės kalbos tektais ir turi mažai dalykinei kalbai būdingų bruožų.

Taip pat R. Stolze pristato Arntz/Eydam (1993, 199) dalykinių tekstų sudėtingumo modelį. Pasak minėtų autorių, tekstas yra tuo dalykiškesnis, kuo kompleksiškesnis yra nagrinėjamas objektas (vertikalusis kompleksškumas) ir kuo platesnė specializacija dalykinės srities viduje (horizontalioji specializacija). Kuo tekstas dalykiškesnis, tuo jis sudėtingesnis ir atitinkamai sunkiau išverčiamas (Arntz/Eydam 1993, 199 iš Stolze 1999, 23).

Taigi įvairūs autoriai siūlo įvairius požiūrio taškus, pagal kuriuos būtų galima dalykinius tekstus charakterizuoti ir atitinkamai klasifikuoti. Vienas iš svarbesnių teksto charakterizavimo kriterijų yra jo stilius. Apie dalykinio stiliaus sampratą ir įvairių mokslininkų bandymus jį klasifikuoti bus kalbama kitame poskyryje.

1.4. Dalykinio stiliaus samprata ir stilių klasifikacija

Kaip jau aptarta, vienas iš svarbių dalykinės kalbos ir tekstus charakterizuojančių veiksnių yra jų stilius. Pasak R. Stolze, funkcinio stiliaus konceptas tėra „hipotetinis, deduktinis“ konstruktas, kuris nėra paremtas išsamiais tekstynų tyrimais (Stolze, 1999, 92). Visgi dalykinės kalbos ir stiliaus santykis, pasak R. Gläser, yra šių laikų teorijose nebediskuotinas objektas, nes stilius yra vienas iš teksto poveikį nulemiančių veiksnių (Gläser 1998, 199). Kaip jau rašyta pirmame šio skyriaus poskyryje, dalykinis stilius dažnai kuriamas per sintaksę, tai yra pasirenkant paprastą ir taupią sakinių struktūrą ir sąmoningai redukuojant stiliaus priemones.

H. R. Fluckas įvardija šiuos dalykinio stiliaus bruožus: dominuoja dalykinė leksika, vengiama vaizdingų žodžių ir posakių, vengiama dialogų (t.y. kreipimosi į skaitytojus, tiesioginės kalbos perteikimo, negausu išraiškos priemonių (Fluck 1996, 47 iš Stolze 1999, 93).

Panašiai mano ir kiti autoriai. Pasak R. Stolze, dalykinis stilius paprastai apibūdinamas taip: išreikštas paprastomis raiškos priemonėmis ir be pagražinimų, nuoseklus (aiški minčių seka), kompleksiškas, t.y. sakinius turėtų sudaryti sudėtingi (kompleksiniai) leksiniai vienetai (Stolze 1999, 92). Prahos mokyklos atstovas lingvistas Bohuslavas Havranekas nurodo šiuos dalykinio stiliaus bruožus: teiginiai yra išsamūs, kalba aiški ir tiksli, t.y. intelektualizuota ir racionalizuota (Gläser 1998, 203).

Kiti autoriai dalykinį stilių skirsto į skirtingus tipus, kurių kiekvienas pasižymi savitais bruožais. R. Gläser išskiria šiuos dalykinių stilių tipus: teorinis-mokslinis stilius, mokslo populiarinimo stilius, didaktinis stilius, direktyvinis stilius, praktinis stilius, estetinis stilius (grožinės literatūros elementai dalykiniame stiliuje ir dalykinio stiliaus elementai grožinėje literatūroje) (Gläser 1998, 206).

Prahos lingvistinės mokyklos atstovas E. Beneš mokslo stilių skirsto į tyrėjų stilių ir mokomąjį stilių. „Kaip pereinamuosius tarp teorinio dalykinio ir praktinio stilių jis išskiria publicistinį, mokslo populiarinimo ir eseistinį stilius“ (Beneš 1969, 227-228 iš Kontutyte 2007, 151).

R. Arnzt ir R. Barczaitis teigia, kad kai komunikacija vyksta tarp specialistų, dalykinės kalbos stiliui galioja griežti reikalavimai. Kai specialistas rašo nespecialistui, autorius gali laisviau rinktis

kalbos priemonės ir stilių, galvodamas visų pirma, kaip tai bus priimtina skaitytojui (Arnzt/Barczaitis 1998, 795). Tai yra aktualu ir vertėjui.

Tolesniuose skyriuose bus kalbama apie dalykinių tekstų vertimą, kaip specifinę dalykinės komunikacijos formą.

2. DALYKINIŲ TEKSTŲ VERTIMAS

2.1. Ekvivalentiškumas

2.1.1. Ekvivalentiškumo samprata

Pradėti kalbėti apie dalykinių tekstų vertimo problematiką reikėtų nuo ekvivalentiškumo sampratos, nes ekvivalentiškumo tipas ir laipsnis yra tai, kas nusako santykį tarp originalo ir vertimo tekstų, tačiau dėl jo sąvokos taip pat kyla diskusijų tarp įvairių autorių. Vertimo studijų žodyne ekvivalentiškumas apibrėžiamas taip: „Ekvivalentiškumas – originalo teksto santykis su vertimo tekstu, išlaikant originalo teksto vertę ir prasmę, dažnai suprantamas kaip tam tikras jų tapatumas ar panašumas. Kartais apibrėžiamas kaip santykis tarp dviejų vertimo vienetų, išlaikant abiejų kalbų diskursų funkcijas beveik arba visiškai tapačias. Ekvivalentiškumą daugelis vertimo teoretikų laiko vertimo siekiomybe (Vertimo studijų žodynas, 38).

Albrechtas Neubertas ekvivalentiškumo sinonimais įvardija korektiškumą, ištikimybę, tiesą, tinkamumą, adekvatumą, atitikimą (Neubert 2004, 330). Pasak Christiane Nord, ekvivalentiškumas dažnai suprantamas kaip ištikimybė originalui net ir tarp vertėjų bei vertimo tyrinėtojų (Nord 2009, 22).

Werneris Kolleris mano, kad ekvivalentiškumu grindžiamo požiūrio problema ir metodologinis pavojus yra tai, kad originalo tekstas gali tapti absoliučiu atspirties tašku vertinant vertimą. Kai kurie autoriai, pabrėždami vertėjų polinkį prisirišti prie originalo, netgi vartoja „šventojo originalo“ sąvoką (Koller 2004, 349). Kaip rašo L. Rūth, britų mokslininkė Mary Snell-Hornby ekvivalentiškumą apskritai pavadino iliuzija, o vokiečių vertimų tyrinėtojas P. Kussmaul teigė, kad ekvivalentiškumo sąvoka tik klaidina ir todėl reikėtų jos atsisakyti (Rūth, 2).

Visgi suvokus ekvivalentiškumą plačiau ir kad gali būti įvairių jo tipų, paaiškėja, kad sąvoka ne klaidina, o kaip tik leidžia aiškiau nusakyti originalo ir vertimo tekstų santykį bei nustatyti, kaip vertėjui pavyko pasiekti vertimo tikslą (apie tikslo svarbą vertime šiame darbe dar bus kalbama). Kitame poskyryje bus aptariami ekvivalentiškumo tipai.

2.1.2. Ekvivalentiškumo tipai

Amerikiečių vertimo teoretikas Eugene Nida pasiūlė formaliojo ir dinaminio ekvivalentiškumo sampratas. Formalusis ekvivalentiškumas – tai kai į vertimo tekstą perkeliama visi formalieji originalo teksto elementai, svarbu tiek turinys, tiek forma ir net atskiros žodžio dalys. Dinaminis ekvivalentiškumas – tai toks vertimo būdas, kai svarbu, kad išverstas tekstas darytų tokį patį poveikį adresatui kaip originalo tekstas jo adresatui (Nida 2003 27-28, 200, 201 iš Černiuvienė 2013, 106).

Dinaminį ekvivalentiškumą kai kurie autoriai dar vadina funkciniu ekvivalentiškumu (Koller 2001,192).

Pasak L. Černiuvienės, šis modelis yra naudingas sintaksės lygmeniu, jį puikiai galima pritaikyti atskirų sakinių vertimui, tačiau didesniems tekstams – vargu (Černiuvienė 2013,109) Taip pat L. Černiuvienė mano, kad E. Nidos dinaminio ekvivalentiškumo samprata yra tiesiog „mūsų laikų nepažodinio vertimo įteisinimas moksliniais terminais“ (Černiuvienė 2013, 109).

Panašius ekvivalentiškumo tipus, tik pridėdamas dar vieną, išskiria, Albrecht Neubert. Jis ekvivalentiškumą skirsto į:

- 1) lingvistinį ekvivalentiškumą – atitikimas leksikos ir sintaksės lygmenyje, kaip ir Nida formaliojo ekvivalentiškumo atveju;
- 2) tekstinį ekvivalentiškumą. Šis yra prilyginamas E. Nida dinaminiam ekvivalentiškumui – svarbu ne kaip išvesrti konkretų žodį ar frazę, o kaip išversti juos vertimo teksto kontekste, kad jis darytų tokį patį poveikį skaitytojui, kaip originalo tekste daro originalus žodis ar frazė;
- 3) komunikacinį ekvivalentiškumą. Jam būdingas lankstumas. Pripažįstama, kad tiek lingvistinis, tiek tekstinis ekvivalentiškumas galiausiai tarnauja komunikaciniam tikslui. Vertimo tekstas turi turėti tokią pačią (arba kuo artimesnę) komunikacinę vertę kaip originalo tekstas originalo skaitytojui. Dėl šios priežasties yra pvz. perverčiami pasenę vertimai. Tai gali būti nustatyta tik lyginant originalo ir vertimo tekstų komunikacines aplinkas (Neubert 2004, 335-340).

Kiek kitokį ekvivalentiškumo skirstymą pateikia W. Koller. Jis ekvivalentiškumą skirsto į:

- 1) orientuotą į denotatą (*vok. denotative Äquivalenz*);
- 2) orientuotą į konotaciją (*vok. konnotative Äquivalenz*);
- 3) orientuotą į poveikį (*vok. wirkungsmässige Äquivalenz*)
- 4) orientuotą į stilių (*vok. stilistische Äquivalenz*)
- 5) orientuotą į ekspresiją (*vok. expressive Äquivalenz*)
- 6) orientuotą į adresato komunikacines sąlygas (*vok. kommunikative Äquivalenz*) (Koller 2004, 351).

Vertėjo užduotis, pasak W. Kollerio, yra išanalizuoti originalo teksto turinį ir stilių ir perteikti tekstą taip, kad vertimo tekstas būtų ekvivalentiškas originalui komunikacijos atžvilgiu (Koller 2001, 190). Tai yra, visi kiti ekvivalentiškumo tipai prasmingi ne patys savaime, o būtent tiek, kiek jie padeda užtikrinti komunikacinį ekvivalentiškumą.

K. Reiss ir H. Vermeeris taip pat akcentuoja komunikacijos svarbą ir apibrėžia ekvivalentiškumą kaip santykį tarp originalo teksto ir vertimo teksto, kurie savose kultūrose turi tą pačią komunikacinę funkciją (Reiß/Vermeer 1991, 139-140 iš Rūth, 8).

Vertimo funkcijos, t. y. tikslo, svarbą ypač pabrėžia Skopos teorija, kurios kontekste tiek teorijos šalininkai, tiek jos kritikai itin daug dėmesio skyrė ir vertimo ekvivalentiškumo sąvokai bei jo reikšmei siekiant išsikelto vertimo tikslo. Apie tai kitame skyriuje.

2.2. Skopos teorija

2.2.1. Skopos teorijos atsiradimas ir samprata

1978 m. vokiečių kalbininkas ir vertėjas H. Vermeeris paskelbė straipsnį „Bendrosios vertimo teorijos pagrindai“ (vok. *Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie*), kuriame išdėstė naują požiūrį į vertimą (Dizdar 1998, 104 iš Rūth, 4¹). Kaip teigia L. Rūth, šiuo straipsniu vertimas buvo „išlaisvintas“ nuo lingvistikos. Vertimas imtas suprasti nebe kaip tiesiog dekodavimas, bet kaip savarankiškas veiksmas (Rūth, 4).

Skopos išvertus iš graikų kalbos reiškia „tikslas“. Dėmesys šioje teorijoje nukreipiamas nuo originalo teksto į vertimo tikslą (Rūth, 5). Kaip „tikslas“ sinonimai dažnai vartojamos sąvokos „funkcija“ arba graikiškas žodis „Skopos“, kartu reiškiantis ir teorijos pavadinimą (Stolze 2001, 192). Lietuviškai dar galėtume sakyti pavyzdžiui „paskirtis“. Taigi Skopos teorija – tai funkcionalistinė vertimo teorija (Stolze 2001, 192). Tikslas, teorijos autorių ir šalininkų požiūriu, pateisina priemonės (Koller 2001, 212).

Vertimo santykis su originalo tekstu turįs būti tik toks, kad vertimo tekstu reaguojama į originalą. Kiekvienas veiksmas esąs nukreiptas į tikslą ir pagrįstas motyvacija ir tikslas turįs būti iškeltas aukščiau už esamą situaciją. Vertėjas atlieka veiksmą, kuriame turi priimti sprendimus, taigi vertimas yra sprendimų priėmimo procesas, kuriame vertėjas nusprendžia kas, kaip ir ar bus verčiama. (Reiß/Vermeer 1991, 95 iš Rūth, 4). Taigi vertėjas, pasak Holger Siever, tampa teksto bendraautoriumi (Siever 2008, 155 iš Rūth, 4).

Originalo tekstas pagal šią teoriją tarsi „nuverčiamas nuo sosto“ (Reiss/Vermeer 1991, 96 iš Rūth, 5). Jis tampa tiesiog „atspirties medžiaga“ ir vertėjas neturįs tarnauti nei originalo tekstui, nei juo labiau jo autoriui. Vertėjas įsipareigoja vertimo tekstui ir tampa tarsi bendraautoriumi (Koller 2001, 213). Tikslas nėra nulemtas iš anksto ir nebūtinai turi sutapti su originalo teksto tikslu. Tas pats

¹ Prie šios autorės straipsnio, rasto academia.edu, metai nenurodyti

vertimas gali netgi turėti daugiau negu vieną tikslą, pvz. atskiros teksto dalys gali turėti skirtingus tikslus arba ir visas tekstas gali būti verčiamas kelis kartus su skirtingais tikslais ir tada vertimo tekstai skirsis. Tačiau tikslo pasirinkimui egzistuoja tam tikri ribojimai – tikslas turi būti pagrindžiamas ir atitinkantis kultūros situaciją, t.y. adekvatus. (Reiß/Vermeer 1991, 101-104 iš Rūth, 5)

Funkcionalistai ir Skopos teorijos šalininkai ėmė kritikuoti ekvivalentiškumo sąvoką, esą jos šalininkams rūpi tik originalo tekstas, o funkcionalistai galvojatys apie verstinio teksto adresatą. (Kussmaul, 63). Svarbesnė už ekvivalentiškumo tampa adekvatumo sąvoka (Rūth, 8). Adekvatumas – kaip apibrėžima Vertimo studijų žodyne – „tai vertimo kokybė pagal jo tikslą; vertimo funkcijos atlikimo laipsnis. Adekvatus vertimas padeda perteikti tiek pat informacijos ir gali sukelti tokį patį poveikį kaip originalas“ (Vertimo studijų žodynas, 11).

Adekvatumas, pasak L. Rūth, orientuojamas į vertimo tekstą (Siever 2008, 161 iš Rūth, 8) ir nusako santykį tarp pasirinktų kalbinės išraiškos priemonių ir tikslo (Horn-Helf 1999, 72 iš Rūth, 8). Kaip teigia austrų vertimų tyrinėtojas Erich Prunč, naujas požiūris į adekvatumą ir ekvivalentiškumą lėmė, kad neišsprendžiamas dilemas, kurios vertėjams neišvengiamai iškildavo susidūrus su nelanksčiais, tarp savęs konkuruojančiais „ekvivalentiškumo postulatais“, pakeitė prasmingi ir išpildomi lūkesčiai (Prunč 2001, 169 iš Rūth, 8).

Adekvatumo svarbą akcentuoja ir C. Nord. Pasak jos, adekvatumo kriterijus tampa daug svarbesniu už koherentiškumo, o tiksliau, intertekstualiojo koherentiškumo (ištikimybės originalui) kriterijų, kuris, Skopos teorijos šalininkų nors ir neatmetamas, tačiau tampa antraeilium. Jeigu atsižvelgiant į tikslą keičiama teksto funkcija, ištikimybė originalui gali tapti ir visai nebesvarbi (Nord 2009, 26).

Kaip minėta, vertimas imtas suprasti kaip veiksmas. Veiksmas plačiaja prasme yra reakcija į susiklosčiusią situaciją. Veiksmas yra sėkmingas, kai jis suvokiamas kaip atitinkantis situaciją, t. y. prasmingas, ir kai nei vienai iš šalių nesukelia „protesto“ reakcijos. Dėl to svarbu, be kita ko, kad vertimas būtų suprantamas (Stolze 2001, 192). „Protesto“ reakciją gali sukelti pvz. per daug mokslinių terminų mokslo populiarinimo straipsnyje ir pan. (Reiß/Vermeer 1991, 107 iš Rūth, 9).

Pasak R. Stolze, svarbiau, kad būtų pasiektas tikslas, negu kad tiesiog tam tikru būdu atliktas vertimo veiksmas, t. y. dekodavimas. Vertimo teksto tikslas gali skirtis nuo originalo, t. y. gali keistis teksto funkcija. Taisyklė, kad vertimo tekstas turi atitikti, t. y. būti „panašus“ į originalo tekstą (tarptekstinio koherentiškumo taisyklė), tampa antraeilės svarbos. Iš vertimo teksto galima reikalauti nebent to, kad jis būtų originalo tekstui kuo artimesnis (Stolze 2001, 192). Originalo tekstas, pasak Reiss/Vermeer, tėra „informacijos pasiūlymas“, iš kurio mes pasiimam ir panaudojam tai, kas

reikalinga vertimo teksto adresatui vertimo teksto kultūroje. Taigi tikslas (Skopos) nulemia, ar funkcija bus išlaikyta, ar pakeista (Kussmaul 2010, 55).

P. Kussmaulis taip pat teigia, kad kai vertimo teksto funkcija skiriasi nuo originalo teksto funkcijos, ekvivalentiškumas netenka reikšmės ir kad ši diskusija po Skopos teorijos paskelbimo esą liko praeity – ekvivalentiškumas jau nebepriskiriamas savaime suprantamiems vertimo principams, savaime suprantama tampa tai, kad vertimo teksto funkcijos svarba daug didesnė už ekvivalentiškumo svarbą (Kussmaul 63-64).

Skopos teorijos esmę itin išsamiai nusako šios pačių teorijos autorių suformuluotos vertimo taisyklės:

- 1) vertimo tekstą apsprendžia tikslas;
- 2) vertimo tekstas yra informacijos „pasiūlymas“ vertimo kalba vertimo kultūroje apie originalo kultūros informacijos „pasiūlymą“ originalo kalba;
- 3) vertimo tekstas perteikia informacijos „pasiūlymą“ negrįžtamai ir vienareikšmiškai;
- 4) vertimo tekstas turi būti koherentiškas pats savaime (intratekstinė koherencija);
- 5) vertimo tekstas turi būti koherentiškas su originalo tekstu (intertekstinė koherencija)
- 6) šios taisyklės yra susijusios hierarchiškai ir išvardintos pagal svarbą (Reiss/Vermeer 1984, iš Stolze 2001, 192).

Taigi sakyti, kad ekvivalentiškumas Skopos teorijoje tampa visiškai nesvarbiu, nebūtų teisinga. Kaip rašo R. Stolze, „ekvivalentiškumo“ sąvoka tiesiog yra praplečiama ir virsta „teksto ekvivalentiškumu“, kuris, kaip minėta, yra tapatinamas su E. Nida dinaminio ekvivalentiškumu. Autorė cituoja C. Reiss ir H. Vermeerį, kurie teigė, kad kalbant apie originalo ir vertimo tekstų ekvivalentiškumą būtina atsižvelgti į tekstų atsiradimo aplinkybes, įskaitant ir atsiradimo laiką (Reiss/Vermeer 1984, 141), nes laikui bėgant vertimai gali pasenti (Stolze 2001, 192). Taigi vienas iš vertimo tikslą nulemiančių faktorių yra laikmetis, kuris savo ruožtu daro įtaką kitiems faktoriams – kultūrinei aplinkai bei kontekstui. Tai yra aktualu ir šiame darbe tiriamame vertime, nes originalo ir vertimo tekstus skiria apie 100 metų (patikslinti), nors sakyti, kad vertimas paseno ir jį reikėjo atnaujinti irgi negalime, nes tai yra pirmas šios monografijos vertimas į lietuvių kalbą.

Priežastis, dėl ko ekvivalentiškumo svarba Skopos teorijos šalininkų buvo pristatoma kaip ne itin reikšminga, galėjo būti nesusikalbėjimas dėl pačios sąvokos ir pernelyg siauras jos suvokimas, nes, jeigu palyginsime adekvatumo ir komunikacinio ekvivalentiškumo sampratas, pamatysime, kad jos yra labai panašios ar net vienodos. Pvz. vertimo studijų žodyne, kaip jau minėta, teigiama, kad „adekvatus vertimas padeda perteikti tiek pat informacijos ir gali sukelti tokį patį poveikį kaip

originalas“ (Vertimo studijų žodynas, 11), o tai visiškai atitinka dinaminio ekvivalentiškumo sampratą.

2.2.2. Skopos teorijos kritika

Skopos teorija ne veltui vadinama bendrąja vertimo teorija, nes kad kiekvienas vertimas turi tikslą yra suprantama savaime. Nepaisant to, ši teorija sulaukė nemažai kritikos.

L. Rūth vadina Skopos teoriją kontroversiškesniausia iš visų vertimo teorijų (Rūth, 3). Kadangi Skopos teorija stipriai konfrontavo su iki tol galiojusia, lingvistika paremta, vertimo samprata, vokiečių vertimų tyrinėtojas Holger Siever netgi yra pasakęs, kad Skopos teorija sukėlė vertimų pasaulyje „kryžiaus karus“ (vok. *Glaubenskriege*) (Siever 2008, 160 iš Rūth, 11).

Pasak W. Kollerio, vertimas pasižymi „dvigubu įsipareigojimu“ (vok. *Doppelte Bindung*) – originalo tekstui iš vienos pusės ir adresato komunikacinėms sąlygoms iš kitos (Koller 2004, 349). Be abejo, negalima per stipriai įsipareigoti originalo tekstui, nes vertimas tada gali tapti sunkiai suprantamas. Kraštutinis to atvejis būtų pažodinis vertimas (Koller 2001, 192). Tačiau pernelyg absoliutinti vertimo tekstą, pasak autoriaus, esą taip pat rizikinga. Vertimai, kurie pasižymi per dideliu įsipareigojimu vertimo tekstui, gali pažeisti originalo teksto autonomiją ir tapti „vertimo kalbos originalo tekstais“ (vok. *zielsprachliche Originaltexte*), kurie teturi vienokį ar kitokį ryšį su originalo tekstu (Koller 2004, 349).

Teorijos kritikai išvelgia pavojų šūkyje „tikslas pateisina priemones“, nes, pasak jų, tada tekstas gali labai nutolti nuo tiesos. Vertimams keliama sąlyga, kad vertimo tekstas nesukeltų „protesto reakcijos“, W. Kollerio nuomone reiškia tai, kad vertimo tekstas turi atitikti adresato pažiūras ir adresatas turi manyti, kad originalo tekstas taip pat atitinka jo pažiūras, o prieš savas pažiūras niekas juk neprotestuotų (Koller 2001, 212).

Vokiečių vertėjas Michaelis Schreiberis kritikavo Skopos teoriją teigdamas, kad nors tikslas verčiant ir yra svarbus, tačiau toks tikslo išaukštinimas esą veda prie to, kad vertimo sąvoka gali būti išplečiama tiek, kad bus nebeįmanoma vertimo atskirti nuo adaptacijos ar net perkūrimo (Schreiber 1993, 22).

Kritikuojama Skopos teorija buvo ir dėl to, kad per didelę reikšmę skirianti kultūrai. M. Schreiber teigė, kad kultūrinis faktorius gali būti svarbus kai kuriems vertimams, tačiau visų vertimų bendras vardiklis visgi esą kalbinis procesas (Schreiber 1993, 21).

Taip pat kritikos susilaukė ir vertėjo vaidmens išaukštinimas. Werneris Kolleris priekaištavo, esą „nuvertus nuo sosto“ originalo tekstą, į jį buvo pasodintas vertėjas, kuris esą valdo kaip tik jam

užsinori. Pasak W. Koller, nors vertimo tikslą ir nustato vertėjas, tačiau negalima nuošalyje palikti ir originalo teksto autoriaus bei užsakovo, kuriems vertėjas esą turėtų būti tik ekspertas-patarėjas (Koller 2002, 47 iš Rūth, 12). Taigi vertėjo kaip bendraautoriaus vaidmuo ne visiems atrodo priimtinas.

Dilekas Dizdaras, gindamas Skopos teoriją teigia, esą W. Koller pamiršta, kad laisvė, kurios K. Reiss ir H. Vermeer tikisi iš vertėjo, neturėtų būti suprantama kaip anarchijos skatinimas, o priešingai, kaip užduotis atsakingai priimti tikslą atitinkančius, sąmoningus ir pagrįstus sprendimus (Dizdar 1998, 106 iš Rūth, 12).

Pats H. Vermeeris, pasak L. Rūth, vengia būti kategoriškas. Jis teigė nemanaš, kad kažkas yra tiesiog gerai arba blogai – viskas esą skirtinga skirtingiems žmonėms, skirtingiems tikslams ir skirtingose situacijose (Vermeer 2007, 100 iš Rūth). Taip pat jis viename interviu yra pasakęs, kad niekada nesiiimtų kalbėti apie vertimo klaidas, nes, jo nuomone, nors vertimas turi kuo labiau išpildyti savo tikslą, tačiau rezultatą vertinti esą galįs tik pats vertėjas – jeigu jis žiūrįs į savo darbą atsakingai, tada jo vertimas yra geriausia, ką buvo galima padaryti. Visgi vertimo sprendimai turį būti pagrįsti (Vermeer 2009, 78 iš Rūth,10).

Taigi galima daryti išvadą, kad Skopos teorijos kūrėjai ir šalininkai akcentuoja vertėjo laisvę visų pirma dėl to, kad atsakomybę suvokia kaip savaime suprantamą laisvės dalį.

2.3. Vertimas kaip specifinė dalykinės komunikacijos forma

2.3.1. Dalykinės komunikacijos samprata

Skyriuje 1.1. buvo aptarta dalykinės kalbos sąvoka ir klasifikacijos galimybės. Čia bus nagrinėjama XX a. 7 deš. atsiradusi dalykinės komunikacijos samprata, kuri kai kurių lingvistų nuomone, yra tikslesnė nei dalykinės kalbos samprata, nes terminu „dalykinė komunikacija“ pabrėžiamas kalbos realizavimas“ (Kontutyte 2007, 154).

Komunikacijoje svarbu yra santykis tarp autoriaus ir adresato, pvz. profesionalas profesionalui, profesionalas mėgėjui ir pan. Jeigu profesionalas rašo mėgėjui, tada svarbu ar mėgėjas tiesiog nori praplėsti žinias (mokslo populiarinimo literatūra) ar pats turi ambicijų tapti profesionalu (mokomosios knygos studentams ir pan.)

D. Mōhnas dalykinę komunikaciją skirsto į tris atmainas:

- 1) Vidinę dalykinę komunikaciją (tarp srities profesionalų);
- 2) Tarpdalykinę komunikaciją (tarp skirtingų sričių profesionalų);

3) Išėinančią už dalyko ribų (skirta mėgėjams).

Skirstymas remiasi tuo, kiek svarbu yra dalyko žinios tam, kad suprastum tekstą. Vertėjui tai yra svarbu, kad galėtų tekstą pritaikyti pagal adresato žinių lygį (Stolze 1999, 126). Dalykinių tekstų vertimą apskritai galėtume pavadinti specifine dalykinės komunikacijos forma, kur vertėjas nuolat turi laviruoti tarp ištikimybės originalui ir vertimo tikslui. Apie šią problematiką pakalbėsime kituose skyriuose.

2.3.2. Bendra dalykinių tekstų vertimo problematika

Dalykiškumas, pasak R. Stolze, yra teksto kalbinė savybė, todėl dalykinis vertimas visų pirma yra kalbinė problema. Vertėjui svarbu atsakyti sau į klausimą, kaip elgtis su tekstu ir kaip pagrįsti savo dalykinius, metodinius ir lingvistinius sprendimus, t. y. verčiant svarbu yra ne aprašyti faktus kaip tyrimo objektą, o pagrįsti savo, kaip vertėjo pasirinkimus (Stolze 1999, 15).

Dalykinio teksto autoriaus užduotis yra išanalizuoti situaciją, kurioje tekstas egzistuos ir išsikelti sau tinkamumo reikalavimus (*vok. Akzeptabilitätsanforderungen*). Vertėjui, kaip vertimo teksto autoriui, svarbu suprasti, kad originalo tekstas ir vertimo tekstas turi tam tikras komunikacines funkcijas, kurios nebūtinai turi sutapti (Kohn 1988, 42).

Dalykinių tekstų paskirtis, pasak H. Kalverkämper, yra padėti susikalbėti profesionalams tarpusavy bei profesionalams su mėgėjais. Dėl to vienas iš esminių reikalavimų, kad tekstas būtų suprantamas (Stolze 1999, 140). R. Stolze išskiria teksto supratimo (*vok. Textverstehen*) ir teksto suprantamumo (*vok. Textverstaendlichkeit*) sąvokas. Teksto supratimui svarbu tai, kaip supratimo procesas priklauso nuo skaitytojo savybių. Teksto suprantamumui svarbu tai, kaip supratimo procesas priklauso nuo teksto savybių. Abu šie konceptai, be abejo, yra tarpusavy susiję (Stolze 1999, 140). Taigi vertėjas yra atsakingas už teksto suprantamumą, tačiau, kadangi versdamas turi galvoti apie adresatą, vadinasi, neišvengiamai turi galvoti ir apie adresato supratimo lygį, nes atitikimas skaitančiojo supratimo lygiui yra būtina suprantamumo sąlyga.

R. Arnzt ir R. Barczaitis kelia šias sąlygas, kurias, pasak jų, turi atitikti kokybiškas vertimas: dalyko išmanymas, dalyko kalbos išmanymas, kultūrinės specifikos išmanymas (nors šis aspektas techniniuose ir gamtos moksluose esąs mažiau svarbus negu kituose, tačiau tam tikrą svarbą turi ir čia), bendrosios kalbos kompetencijos, nuo kurių priklauso teksto suprantamumas (Arnzt/Barczaitis 1998, 799). Visgi, pasak R. Stolze, jeigu dalykinių (mokslinių) tekstų vertėjui būtų keliamas reikalavimas itin gerai išmanyti verčiamo teksto sritį, tuomet turėtume ieškoti „ekspertų su užsienio kalbos žiniomis“ (Stolze 1999, 20). Bet kuriuo atveju, norint kokybiškai išversti, neužtenka vien

dalyko arba vien kalbos žinių. Iš tiesų, pasak R. Stolze, neužtenka ir to, kad vertėjas turi abi šias kompetencijas, nes tikroji vertėjo kompetencija pasireiškia per tai, kaip jam pavyksta šiuos abu veiksnius sujungti (Stolze 1999, 250).

Kaip jau minėta, R. Arnzt ir R. Barczaitis mano, kad kai komunikacija vyksta tarp specialistų, dalykinės kalbos stiliui galioja griežti reikalavimai. Kai specialistas rašo nespecialistui, autorius gali laisviau rinktis kalbos priemones ir stilių, galvodamas visų pirma, kaip tai bus priimtina skaitytojui. Tiek pat laisvės, pasak autorių, šiuo atveju turi ir vertėjas – jam taip pat svarbiausia yra skaitytojui (Arnzt/Barczaitis 1998, 795).

Kai tekstas skirtas srities profesionalams, verčiant yra svarbu, kad vertimo tekstas atliktų tokią pačią arba labai panašią komunikacinę funkciją kaip ir originalo tekstas. Kai kurie autoriai, pvz. R. Stolze, mano, kad čia vertimo užduotis yra tik įveikti kalbos barjero kliūtį tarp originalo teksto autoriaus ir vertimo teksto reciento (Stolze 1999, 126). Tam pritaria ir M. Brekke. Jis teigia, kad profesionalams skirti tekstai verčiami dėl tos pačios priežasties, dėl kurios buvo parašyti, tik su tikslu pasiekti kitų šalių adresatą, kuris arba nepakankamai moka originalo kalbą, arba juos skiria didelis laiko ir erdvės tarpas. Pagrindinis tikslas verčiant mokslinį tekstą esą yra sukurti originalo teksto repliką vertimo kalba, t.y. vertimo tekstas turi būti kuo artimesnis originalui (Brekke 2004, 628).

Iš minėtų teiginių būtų galima manyti, kad Skopos teorija verčiant profesionalų tekstus profesionalams yra ne itin aktuali. Kaip prieštaravimą tam būtų galima pateikti Eberhardo Fleischmanno ir Peterio A. Schmitta požiūrį. Jie teigia, kad Skopos teorijos aktualumas jeigu ir gali būti kvestionuojamas, tai nebent literetūrinių tekstų vertime, o dalykinių tekstų vertime ši teorija yra viena iš pagrindinių gairių. Jeigu remsimės prielaida, kad tekstas originalo kalba tėra „informacijos pasiūlymas“, o vertimo tekstas pirmiausia tarnauja kokiam nors tikslui (Skopos) savo (vertimo) kultūroje, todėl jo atitikimas originalo tekstui yra antraeilės svarbos, tada turėsime sutikti, kad dalykinių tekstų vertimas yra kūrybiškas darbas, ne tik interlingvistinis ir interkultūrinis, bet ir intralingvistinis procesas. Produktas yra kokybiškas tada, kai jis atitinka vartotojo lūkesčius. (Fleischmann / Schmitt 2004, 536). Užtikrintai teigti, kad šis požiūris prieštarauja prieš tai pateiktiems R. Stolze ir M. Brekke požiūriams negalima, nes pastarieji kalba apie profesionalų tekstus profesionalams, kurie dažniau būna moksliniai tekstai, o jie yra tik viena iš dalykinių tekstų rūšių. Tačiau teiginiai, kad grynai moksliniai tekstai turi tik atkartoti originalą vertimo kalba, taip pat yra kiek per drąsūs. Juolab, kad net jei jie ir verčiami dėl tos pačios priežasties, dėl kurios buvo parašyti, t. y. turi tą patį tikslą, vertėjui vis tiek gali tekti rinktis skirtingas kalbinės išraiškos priemones tam, kad tekstas išpildytų tokią pačią komunikacinę funkciją, kaip originalo tekstas.

Pasak C. Nord, net jei vertimo teksto adresatas yra tos pačios lyties, amžiaus, išsilavinimo, socialinės padėties ir pan. kaip ir originalo teksto adresatas, visgi jie priklauso skirtingoms kultūroms ir kalbinėms bendruomenėms. Dėl to jie turės kitą pasaulio suvokimą, įpročius bei kitokias „teksto patirtis“, kurie nulems keliamus lūkesčius tekstui (Nord 2009, 28). Juliane House mano, kad vertėjas turi naudoti „kultūrinį filtrą“, t. y. jis turi matyti originalo tekstą tarsi „pro adresato kultūros akinius“ (House 2004, 499).

Taigi Skopos teorijos kontekste labai svarbi tampa ir dar viena – adaptavimo – sąvoka. Apie ją kalbama kitame poskyryje.

2.3.3. Adaptavimas kaip vertimo strategija

Kaip teigia P. Kusmaulis, tekstas egzistuoja tam tikroje situacijoje, o ši, savo ruožtu, kultūroje. Originalo ir vertimo situacijos gali persidengti, t.y. turėti bendrą bruožą, tačiau jos nebūna visiškai vienodos (Kusmaul 2010, 53). Dalykinių, kaip ir daugelio kitų tekstų vertime, svarbu yra kultūrinis kontekstas. Dalykiniai tekstai, kaip teigia R. Stolze, yra „išsprauti į kultūrinius rėmus“ ir tai daro poveikį ir vertimams (Stolze 2001, 202).

Adaptavimas, remiantis Vertimo studijų žodynu, tai „situaciniu atitikimu grindžiamas vertimo būdas, dažnai taikomas verčiant poezijos, dramos ir reklamos tekstus. Adaptuojant tekstą, gali būti pakeičiama visa teksto struktūra arba tam tikra teksto dalis. Tekstas gali būti adaptuojamas ir atsižvelgiant į adresato poreikius ar interesus. Pavyzdžiui, suaugusiems skirtas tekstas adaptuojamas vaikams arba perpasakojama teksto fabula“ (Vertimo studijų žodynas 2014, 9) .

Pasak W. Kollerio, adaptavimas – tai teksto pakeitimas taip, kad jis atliktų panašią komunikacinę funkciją kaip originalo tekstas ir taptų kultūriškai asimiliuotas (Koller 2001, 235).

P. Kusmaulis, priešingai, kalba apie tekstų funkcijos keitimą. Kaip adaptacijos pavyzdį jis taip pat pateikia romano vertimą į vaikišką knygą. Tokiu atveju, pasak jo, pasikeičia situacija, t.y. originalo kultūroje adresatas yra suaugęs žmogus, o vertimo teksto kultūroje juo tampa vaikas. Todėl vertėjas turi pritaikyti tekstą vaiko lūkesčiams, suvokimo ir žinių lygiui. Taip keičiasi ir teksto funkcija. Taip pat šis autorius pateikia ir mokslinio teksto adaptavimo pavyzdį, t. y. kai straipsnis, originalo kalba skirtas profesionalams, verčiamas studentams. Šiuo atveju teksto funkcija taip pat keičiasi (Kusmaul 2010, 54).

C. Nord apskritai siūlo sąvoką „adaptavimas“ laikyti sąvokos „vertimas“ dalimi, savaime suprantamu elementu (Nord 2009, 28). Tai atitinka ir Skopos teorijos esmę, nes jeigu vertimas turi tikslą ir adresatą, vadinasi jis turi būti pritaikomas, t.y. adaptuojamas, tiek adresatui, tiek tikslui. Pasak

R. Stolze, vertimas turi padėti įveikti kalbos ir kultūros barjerus ir pasitarnauti teksto suprantamumui (Stolze 1999, 14). Kitaip tariant, vertimas turi būti adaptuojamas prie adresato supratimo lygio, kad taptų jam suprantamas.

Larisa Ilinska, Oksana Ivanova ir Tatjana Smirnova kaip svarbiausius adaptacijos bruožus įvardija susitelkimą į informaciją, kuri yra aktuali, verta dėmesio ir kuriai reikia paaiškinimo. Vertėjas, pasak jų, turi pritaikyti (adaptuoti) vertimą taip, kad būtų užtikrinamas reikiamas perduodamos informacijos aktualumo laipsnis ir kad originalo teksto autoriaus komunikacijos intencija būtų tiksliai perteikta adresatui (Ilinska/Ivanova/Smirnova 2019, 38).

Toliau minėtos autorės rašo, kad adaptacija tarsi nutiesia tiltą tarp originalo teksto autoriaus kognityvinės aplinkos (*angl. cognitive environments*) ir vertimo teksto skaitytojo. Pasak jų, adaptacija – tai nuolatinis lingvistinių formų ir komunikacijos strategijų pasirinkimo procesas. Šie pasirinkimai daromi atsižvelgiant į komunikacinę aplinką, visas jos šalis bei komunikacijos tikslą ir funkciją. Adaptacija kaip vertimo strategija turi būti taikoma su dideliu atsargumu, nes kitu atveju tai gali sukelti nesusipratimus ir klaidingas interpretacijas, dėl kultūrinių ir pragmatinių skirtumų tarp originalo ir tarp vertimo kalbų (Ilinska/Ivanova/Smirnova 2019, 40). Vertėjas turįs atsižvelgti į teksto aktualumą tiek turinio, tiek ekspresijos lygmenyje ir atitinkamai pasirinkti adaptavimo būdą (Ilinska/Ivanova/Smirnova 2019, 41). Taip pat vertėjas turi atsižvelgti į originalo ir vertimo kultūrų distanciją (Ilinska/Ivanova/Smirnova 2019, 42).

Taigi nors ekvivalentiškumas ir adaptacija iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti priešingos sąvokos, tačiau abi jos tarnauja tam pačiam tikslui – komunikacijos kokybės užtikrinimui, nepaisant to, ar originalo ir vertimo tekstų funkcijos išlieka tokios pačios, ar keičiasi. Apgalvotai derinant šiuos abu konceptus, yra užtikrinama, kad adresatui bus perduodamas reikiamas kiekis informacijos ir kad ji bus aktuali. Tai atitinka ir Skopos teorijos mintį, kad nors sprendimus dėl vertimo priima vertėjas, tačiau jis turi tai daryti atsakingai ir gebėti savo sprendimus pagrįsti.

Apie ekvivalentiškumo ir adaptavimo apraiškas, t. y. apie vertimo tikslo išpildymą D. Matulevičiūtės atliktame C. A. Weberio monografijos vertime bus kalbama tiriamojoje šio darbo dalyje.

3. C. A. WEBER MONOGRAFIJOS APIE AUKŠTUMALOS AUKŠTAPELKĘ VERTIMAS Į LIETUVIŲ KALBĄ IŠ SKOPOS TEORIJOS PERSPEKTYVOS

3.1. Originalo teksto charakteristika

Dr. C. A. Weberio monografija „Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ yra 1902 m. išleista pirmoji pasaulyje mokslinė monografija, skirta detaliems pelkių tyrimams. Autorius joje aprašė savo tyrimus, kuriuos atliko lankydamasis minėtoje aukštapelkėje – jų eigą, metodus ir rezultatus.

Remiantis pirmame skyriuje pateikta L. Hoffmanno išorinių teksto faktorių samprata, šiame darbe aptariamas tekstas apibūdinamas kaip profesionalo tekstas profesionalui (komunikacijos partneris), jo funkcija (komunikacijos intencija) yra perduoti mokslinių tyrimų informaciją apie konkretų geografinį-gamtinį objektą (komunikacijos objektas) atskiro veikalo forma (komunikacijos situacija). Taigi pagal D. Möhn pateiktą modelį tai yra vidinės dalykinės komunikacijos tekstas.

Pagal D. Möhno ir R. Pelka pateiktą skirstymą tai yra deskriptyvinio pobūdžio tekstas – jame aprašyti konkretūs moksliniai stebėjimai bei jų rezultatai. Remiantis S. Göpferich pateikta technikos ir gamtos mokslų tekstų klasifikaciją tekstas priskirtinas į pažangą orientuotiems-aktualiems tekstams, nes jame pateikiama tuo metu nauja mokslinių tyrimų informacija ir keliami klausimai naujiems tyrimams. Pagal K. Reiss išskiriamus tekstų tipus tai yra į turinį orientuotas-operatyvusis tekstas.

Atsižvelgiant į R. Stolze pateikiamą dalykinių tekstų skirstymą į tikslųjų/gamtos ir humanitarinių/socialinių mokslų tekstus, akivaizdu, kad tai yra pirmajai grupei priskirtinas tekstas – jame kalbama apie išorinio pasaulio objektus, kurie yra matomi, gali būti aiškiai įvardyti ir klasifikuojami. Visgi teksto kalba turi ir humanitarinių mokslų tekstams būdingų bruožų, t. y. ji yra aprašomojo pobūdžio, dažnai artima bendrinei kalbai ir gana vaizdinga. O dėl gamtos personifikavimo, galima netgi sakyti, kad jame pasitaiko žmogui būdingų jausmų aprašymo, tik tuos jausmus čia jaučia ne žmogus, o kiti gamtos objektai.

Tekste vartojama daug dalykinės leksikos, t. y. čia aprašomos srities terminų, ypač lotyniškų augalų pavadinimų. Tačiau kalbant apie teksto stilių, jis ne visai atitinka dalykiniams tekstams (bent jau šių laikų) keliamus reikalavimus ir yra artimas ne tik bendrinei, bet vietomis net ir grožinės literatūros kalbai – jame nevengiama vartoti vaizdingų žodžių ir posakių. Remiantis R. Gläser išskiriamais dalykinių stilių tipais, šio teksto stilių būtų galima apibūdinti kaip teorinį-mokslinį stilių su estetinio stiliaus priemaišomis.

Taigi stiliaus atžvilgiu tekstas neatitinka R. Arnzt ir R. Barczaitis išsakyto požiūrio, kad autorius gali laisviau rinktis dalykinės komunikacijos priemones tik tada, kai specialistas rašo nespecialistui, o komunikacijai vykstant tarp specialistų kalbos stiliui galioja griežtesni reikalavimai. Pagal H. Kalverkämper pateikiamą skalės koncepciją šis tekstas, nors ir rašytas profesionalo ir skirtas profesionalams, negalėtų būti vienareikšmiškai pozicionuojamas atitinkamame skalės gale, o turėtų pasislinkti šiek tiek link vidurio.

Visgi, nors tekste ir pasitaiko literatūriniam stiliui būdingų elementų, tai yra iš esmės mokslinis tekstas. Jo kalba yra aiški ir tiksli, teiginiai išsamūs, stilius yra nuoseklus ir kompleksiškas, išstos teksto atkarpos atitinka dalykinių tekstų stiliui keliamus reikalavimus, o „pagražinimai“ iškyla tik vietomis. Svarbu dar kartą atkreipti dėmesį į tai, kad tekstas parašytas XX a. pradžioje, kai moksliniams tekstams tokia kalba buvo priimtina. Taigi laikmetis yra vienas iš esminių faktorių, nulėmęs originalo ir vertimo tekstų skirtumus. Apie vertimo teksto charakteristiką – kitame poskyryje.

3.2. Vertimo teksto charakteristika

Monografiją į lietuvių kalbą išvertusi botanikė dr. Dalytė Matulevičiūtė yra biomedicinos mokslų daktarė, t.y. dalykinės srities, kuriai priklauso verčiamas tekstas, profesionalė. Vertimas, kaip ir originalo tekstas, taip pat skirtas gamtininkams profesionalams. Remiantis R. Stolze ir M. Brekke išsakytais požiūriais, esant tokiai komunikacinei situacijai, vertimo tekstas turėtų būti itin ekvivalentiškas originalo tekstui, nes abu atlieka tą pačią funkciją ir adresatų supratimo lygis yra labai panašus. Šis vertimas minėtam požiūriui šiek tiek prieštarauja, nes, kaip paaikšina vertėja savo pastabose, originalo tekstas dėl aukščiau minėtų kai kurių stilistinių ypatybių šiuolaikiniam skaitytojui būtų sunkiai priimtinas, t. y. kalbant Skopos teorijos terminais, galėtų sukelti „protesto reakciją“. Iš to, dar prieš imantis tirti vertimą, iškyla prielaida, kad vertėja tekstą priderino prie šiuolaikiniam skaitytojui artimesnės sampratos.

Panagrinėjus originalo ir vertimo tekstus ir juos palyginus, galima konstatuoti, kad vertimo tekstas, pagal daugelį ankstesniame skyriuje minėtų dalykinio teksto charakteristikų galėtų būti apibūdinamas taip pat kaip originalo tekstas. Tačiau stiliaus požiūriu abu tekstai skiriasi ir vertimas labiau atitinka šiuolaikinius dalykiniams tekstams keliamus reikalavimus. Vertimo tekstas paprastas, jo kalba dalykiška ir lakoniška. H. Kalverkämperio skalėje vertimas pasislinktų labiau į mokslinio stiliaus pusę negu originalo tekstas. Taigi tekstas yra adaptuojamas šiuolaikinei mokslo bendruomenei.

Svarbu paminėti, kad pati vertėja teigia, jog teksto neadaptavo. Į klausimą, ar versdama galvojo, kad skaitytojas turėtų būti profesionalas, ar tai galėtų būti ir platesnė auditorija, vertėja

atsakė, kad „bandymas [vertimą] pritaikyti plačiajai visuomenei būtų jau kūrinio adaptacija“, ir kad tokio tikslo ji neturėjusi (žr. priedą, psl. 45). Visgi tokia vertėjos pozicija tik išryškina skirtingą požiūrį į tas pačias sąvokas, nes kaip minėta skyriuje 4.3., sąvoką „adaptavimas“ kartais netgi siūloma laikyti sąvokos „vertimas“ dalimi.

Tai, kad net ir profesionalo tekstas profesionalams gali būti adaptuojamas, pagrindžia C. Nord išsakyta mintis, kad net ir tais atvejais, kai originalo ir vertimo teksto adresatai yra to paties išsilavinimo, jie vis tiek priklauso skirtingoms kalbinėms bendruomenėms ir kultūroms. Čia nagrinėjamas vertimas yra kaip tik tokio atvejo pavyzdys, nes originalo ir vertimo tekstų adresatus skiria ne tik tai, kad jie priklauso skirtingoms kalbinėms ir kultūrinėms bendruomenėms, bet ir daugiau negu šimto metų laikotarpis. Taigi vertėja, galvodama apie šiuolaikinį savo teksto adresatą, jau savaime adaptavo tekstą, atsižvelgdama į šiuolaikinio mokslininko poreikius ir lūkesčius.

Vadinasi, vertėjai buvo svarbu, kad skaitytojui jos tekstas būtų priimtinas ir suvokiamas. Vertimo sprendimus ji priėmė galvodama apie adresatą. Tai reiškia, kad vertė atsižvelgdama į vertimo tikslą (Skopos). Kadangi vertėja yra gamtos, o ne vertimo mokslų profesionalė, imantis šio tyrimo viena iš prielaidų buvo, kad apie Skopos teoriją vertėja nėra girdėjusi. Vertėja šią prielaidą patvirtino (žr. priedą, psl. 45). Nepaisant to, Skopos teoriją ji sėkmingai pritaikė savo vertime. Detaliau apie jos taikytus metodus, siekiant priartinti tekstą prie šių dienų skaitytojo, rašoma kitame skyriuje.

3.3. Vertėjos taikyti teksto adaptavimo būdai

3.3.1. Tikslingas stiliaus priemonių redukavimas

3.3.1.1. Metaforų atsisakymas

3.3.1.1.1. Personifikacijų atsisakymas

Metafora – „tai stilistinė priemonė, vaizdingas perkeltinės reikšmės posakis, pagrįstas nesusijusių daiktų ar reiškinių gretinimu, lyginimu, tapatinimu, pagal kurių nors savybių panašumą – spalvą formą ir kitus požymius“ ([metafora - Visuotinė lietuvių enciklopedija \(vle.lt\)](#)). Viena iš metaforos atmainų yra personifikacija – tai žmogui būdingų savybių suteikimas negyviems daiktams, abstrakčioms sąvokoms, augalams, metų laikams, gamtos reiškiniams ([personifikacija - Visuotinė lietuvių enciklopedija \(vle.lt\)](#)). Iš visų stilistinių priemonių, kurios būdingos aptariamam originalo tekstui ir kurių buvo atsisakyta čia nagrinėjamam vertime, personifikacijos sudaro didžiausią dalį. Gamta originalo tekste dažnai pristatoma kaip mąstanti ir sąmoningai veikianti būtybė. Jai priskiriamos žmogiškosios savybės ir žmogiška veikla, pvz. sakoma, kad bangos ir ledas ‚dirba‘, kad suardytų krantą („*Dies hindert aber nicht, dass sie sich wenigstens zeitweilig beträchtlich erweitern,*

indem die Wellen und das Eis an der Zerstörung derjenigen Ufer arbeiten, die dem Anprall der herrschenden Winde ausgesetzt sind“ (71)², augalai ‚siunčia‘ savo šaknis į žemę („Allerdings sind beide Arten im stande, frühzeitig einige Wurzeln in den aufgetauten Teil des Bodens zu senden und sich wenigstens die Aufnahme des unumgänglich nötigen Wassers einigermassen zu sichern“) (52), o upelis savo vagą vakarų kryptimi („Vor dem Umbiegen schickt er [der Bach – aut. past.] einen sich mehrfach gebelnden Arm nach Westen <...>“) (101). Vertimo tekste gamtos objektų atliekami veiksmai perteikiami veiksmožiais, kurie kolokacijoje su tais objektais nesukelia įspūdžio, jog veikia sąmoninga būtybė – personifikacijų atsisakoma. T.y. bangos ir ledas krantą tiesiog ardo („Bet tai nereiškia, kad jie negali bent jau laikinai gerokai išplatėti bangoms ir ledui ardant tą krantą, į kurį pučia balandžio mėnesį vyraujantys vėjai“³) (72), augalai suleidžia šaknis į žemę („Kad ir kaip būtų, abiejų pastarųjų rūšių augalai sugeba anksti pavasarį į atitirpusį durpių klodą suleisti kelias šaknis ir įsiurbti bent dalį gyvybiškai būtino vandens kiekio“) (58), o upelis apskritai iš veikiančio subjekto tampa statišku objektu („Prieš pasukant nuo jo į vakarus atskyla daug kartų išsišakojanti atšaka“) (96).

Augalams originalo tekste priskiriamos ir žmonių visuomenėms būdingos socialinių santykių ypatybės, t. y. augalai čia ‚vadovauja‘ vieni kitiems („Den Boden überzieht ein dichter, hügeliger Moosrasen, in dem Sphagnum medium und S. acutifolium zunächst noch die Führung haben“) (126), perima vadovavimą („An tieferen Stellen übernimmt S. recurvum die Führung“) (126), ‚ateina į valdžią‘ („<...> dass das Sphagnetum, das den Randhang bedeckt, je weiter an ihm nach oben, um so lebhafter wächst und um so mehr gegenüber dem zurückweichenden, von ihm mehr und mehr interdrückten und überwucherten Ericaeto-Pinetum zur Herrschaft gelangt“) (135). Vertime vietoje tokių aktyvų valdymą reiškiančių žodžių junginių pasirenkamas tiesiog „vyrauja“ (įsivyrauja, tebevyrauja), kuris kolokacijoje su negyvais gamtos objektais yra įprastas ir reiškia tiesiog jų gausą kitų objektų atžvilgiu. Pvz. „Gilesnėse vietose vyrauja S. recurvum“ (118); Žemė nuklota tankia samanų danga banguotu paviršiumi. Joje dar tebevyrauja Sphagnum medium ir S. acutifolium <...> (118); <...> kad šlaitą dengiančios Sphagnetum bendrijos kuo aukščiau yra šlaite, tuo sparčiau auga ir tuo labiau įsivyrauja vis nuožmiau stelbdamos ir užgoždamos vis labiau skurstančias Ericaeto-Pinetum bendrijas; <...> (125), o pvz. ‚dalijasi valdžią‘ (Aber sie teilen auf jenen Mooren die Herrschaft mit den Heidbulten) (22) verčiama „vyrauja, tačiau dalijasi vietą“ („Jie vyrauja, tačiau vietą dalijasi su krūmokšniniais kemsais“) (34).

Gamtoje natūraliai vykstančiai augalų konkurencijai apibūdinti originalo autorius ir vėl pasitelkia žmogui būdingus veiksmus. Pvz. Scheuchzeria palustris (kai kurių augalų pavadinimai

² Čia ir toliau vokiškas tekstas cituotas iš Dr. C. A. Weber, 1902: Über die Vegetation und Entstehung des Hochmoors von Augstimal im Memeldelta mit vergleichenden Ausblicken auf andere Hochmoore der Erde... – Berlin.

³ Čia ir toliau lietuviški pavyzdžiai cituoti iš Dr. C. A. Weber, 2016: Apie Aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis./Vert. Dr. D. Matulevičiūtė – Kaunas

palikti lotyniškai kaip originale) keldama į viršų savo ūglių viršūnėles „žengia kojon kojon“ su kiminiais. Verčiant šį sakinį frazeologinis žodžių junginys, „Schritt halten“, reiškiantis „žengti koja kojon“, paliktas neišverstas: „*Panašiai kaip pastarųjų dviejų rūšių augalai, Scheuchzeria palustris kartu su kiminiais kelia į viršų savo šoninių vertikalių ūglių viršūnėles su atsinaujinimo pumpurais*“ (55). Arba, „kiminai atsitraukia užleisdami vietą kitoms samanomoms“ („*Je mehr wir uns dem Niederungsmoore nähern, um so mehr treten die Sphagnen vor den anderen Moosen zurück*“) (127) išverčiama, kad kiminų tiesiog mažėja: „*Kuo labiau artėjame prie žemapelkės, tuo mažėja kiminų, mat jų vietą užima kitos samanos*“ (119). O apie eglę vertimo tekste taip ir pasakyta, kad ji „neatlaikytų konkurencijos“ („*Ir dabar ji, jei nebūtų miškininkystės priemonėmis saugoma, natūraliai ilgai neatlaikytų kitų miško medžių ir krūmų konkurencijos*“) (214), kai originale sakoma, kad ji „neatlaikytų kovos už būvį su kitais medžiais ir krūmais“ („*<...> und sie würde dort, wenn sie nicht durch die Forstkunst geschützt wäre, von Natur den Kampf ums Dasein mit anderen Waldbäumen und Sträuchern wahrscheinlich jetzt nicht auf die Dauer zu bestehen vermögen*“ (243).

Gamtos objektams originalo tekste būdingos ir žmogiškosios emocijos, pavyzdžiui, samanos „netenka galimybės mėgautis saulės šviesa“ („*<...> dass sie in Zeiten der Trockenheit eine dichte, pergamentartige Haut von grünlicher bis schmutzigvioletter Farbe bilden, die sich fest über die etwa vorhandenen Moospflanzen lagert und sie vom Lichtgenusse vollständig abschliesst*“) (28), kiminams „ne itin patinka dumblių draugija“ („*Allein schon die massenhafte Gegenwart dieser Algen scheint den Sphagnen wenig zu behagen; <...>*“) (28) ir pan. Verčiant minėti augalai iš subjektų virsta tiesiog aprašomais gamtos objektais: „*<...> kai per sausras suformuoja storą, į pergamentą panašią žalsvos ar nešvariai violetinės spalvos plėvelę, kuri nusėda ant negausių samanų individų ir neleidžia pro ją prasiskverbti šviesai*“ (40) ir „*Dumblių gausa rodo kiminams nepalankią aplinką*“ (40).

Gamtai priskiriamos net ir moralinio vertinimo atspalvio turinčios ypatybės. Pvz. gamtos jėgos originale yra „kaltos“ dėl neįprastų medžių pavidalų („*Endlich sind auch die auf diesen Mooren ungebrochene Gewalt der Stürme, die hier häufigen Spätfröste, die starken Wirkungen von Rauhfrost und Glatteis sicher Schuld an manchen der geschilderten Eigentümlichkeiten der Gestalt der Bäume*“) (44). Vertime moralinio vertinimo nebelieka: („*Galiausiai šiose pelkėse nevaržomai siaučiančios audros, dažnos vėlyvos šalnos, stiprus šerkšnas ir ledas neabejotinai lemia aprašytus medžių pavidalo savitumus*“) (52). O perskaičius, kad upeliui „spaudžiamam krantų tenka ieškotis naujos vagos“ („*<...> die Ufer pressen sich endlich in das Bett hinein, und der Bach ist genötigt, sich ein neues Bett zu suchen, <...>*“) (114), emocija – gailestis ir atjauta prispaustam upeliui – gali kilti ir skaitytojui. Išverstas sakinytis emocijų nekelti, nes jame upelis tiesiog suformuoja naują vagą („*<...> krantai galiausiai įsispraudžia į vagą. Tada upelis suformuoja naują vagą, <...>*“) (109).

Itin aiškiai originalo autoriaus požiūris į augalus, kaip į valingai veikiančias būtybes, atsiskleidžia iš pasakymo, kad jauni medeliai ‚elgėsi‘ kaip normalios pušys (*„Auffalenderweise zeigten die jungen Bäume auf dem Sande aber nicht die Eigentümlichkeiten der Moorföhre, sondern verhielten sich in jeder Hinsicht wie normale Föhren“*) (178). Vertime šie medeliai niekaip nebesielgia, o tik „atitinka“ normalias pušis (*„Smėliniame dirvožemyje augantys jauni medeliai akivaizdžiai skiriasi nuo savitų išsikreivinusių pušų. Priešingai – visais požymiais jos atitinka normalias pušis“*) (158).

Taigi, iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad originalo tekste negyvosios gamtos objektai yra personifikuojami – jie mąsto, jaučia ir elgiasi kaip žmonės. Verčiant daugumos tų personifikacijų atsisakoma. Gamtos objektų „sužmoginimas“ atsiskleidžia ne tik per personifikacijas, bet ir per kitas metaforas bei vaizdingus palyginimus, kurie aprašomi kitame poskyryje.

3.3.1.1.2. Kitų metaforų atsisakymas

Nubrėžti aiškią ribą tarp personifikacijų ir kitų metaforų yra gana sudėtinga, todėl toks skirstymas yra subjektyvus ir sąlyginis. Visgi nuspręsta į šį atskirą poskyrį sudėti tas metaforas, kurios taip pat perteikia gamtos objektų sužmoginimą, bet tie objektai pateikiamuose pavyzdžiuose arba neatlieka jokių veiksmų, arba jų atliekami veiksmai gali būti būdingi ir gamtos objektams bei reiškiniams, tačiau vertėja nusprendžia perteikti juos mažiau vaizdingai, negu originale.

Pvz. medelius originalo autorius šiuose dviejuose sakiniuose palygina su nykštukais: *„Es ist meistens eine krüppelhafte Zwergform von Pinus silvestris, die man findet, weit seltener Betula pubescens, sehr selten B. verrucosa, <...>“* (40) ir *„<...> mithin steht den Bäumen nur ein geringes Bodenvolumen des ohnehin an Nährstoffen bekanntlich sehr armen Hochmoorbodens zur Verfügung, wodurch sich ihre Zwerggestalt erklärt“* (43). Vertime medelių išvaizda apibūdinama įprastais epitetais – kreivi ir žemi (*„Dažniausiai galima rasti kreivų ir žemų Pinus silvestris medelių <...>“*) arba skurdūs (*Taigi augalo šaknys pasklidusios nedideliame aukštapelkinių durpių, kaip žinia, labai stokojančių maisto medžiagų, tūryje. Kaip tik tai ir paaiškina, kodėl šie medeliai yra tokie skurdūs*) (50). Nors „nykštuko formos“ nebūtinai reiškia „skurdūs“, tačiau šiuo atveju, atsižvelgiant į kontekstą, šis epitetas yra tinkamas, nes kalbama apie maisto medžiagų stokojančius medelius.

Dar ryškiau nepavydėtiną medžių būklę autorius atskleidžia pavadindamas juos ‚luošiais‘. Pvz. *„Ebenso wie die Föhren sind auch die Birken, denen man hier begegnet, nur Krüppel, die unter der Ungunst des Standortes herangewachsen sind“* (46) ir *„Die geschilderten Erscheinungen zeigen die Baumkrüppel nicht allein auf dem Augstumalmoore, sondern auch auf allen anderen Hochmooren Ostpreussens, die ich kennen gelernt habe“*. (47) Vertime tokie medžiai ir vėl apibūdinami kaip menki, kreivi ir skurdūs: *„Beržai, kaip ir skurdžios pušys, dėl nepalankių augavietės sąlygų taip pat*

yra menki ir kreivi“ (53) ir „Šie aprašyti reiškiniai yra būdingi ne tik Aukštumalos, bet ir visų kitų Rytų Prūsijos aukštapelkių, kurias aš tyriau, skurdiems medžiams“ (55).

Apibūdindamas kaip atrodo augalų bendrija, originalo autorius sako, kad ji „pasidalija į dvi kojas“ (*Den auseinanderweichenden Thälrändern folgend spaltet sich das Vaginetum in zwei Schenkel* <...>) (91). Kojas turi ne tik gyvos būtybės. Taip pat ir vokiečių kalba „Schenkel“ gali reikšti pvz. žirklių kojas ir pan. Tačiau vertėja ir čia pasirenka versti labiau apibendrinančiu ir ne tokiau vizualiui daiktavardžiu – dalys: „*Sekdama vienas nuo kito tolstančius slėnio kraštus Vaginetum bendrija pasidalija į dvi dalis*“ (89).

Augalai taip pat įžmogninami suteikiant jų grupėms pavadinimus, kurie būdingi tik kalbant apie žmonių grupes, t. y. trupė (vok. Truppe reiškia karinį dalinį, aktorių trupę arba tiesiog komandą) arba orda (vok. Horde – orda). Pvz. „*Hier und da zeigen sich kleine Truppe von Rubus idaeus und R. plicatus* <...>“ (126) ir „*Alle übrigen Pflanzen traten zerstreut oder in kleinen, lockeren Horden auf*“ (162). Abiem atvejais šios metaforos yra išverstos kaip „grupelės“: „*Šen bei ten aptinkama nedidelių Rubus idaeus ir R. plicatus grupelių* <...>“ (118) ir „*Visi kiti augalai buvo negausūs arba sudarė nedideles, retokas grupeles*“ (145).

Frazę, kad augalas „menkai apsiginklavęs“ („*Die Pflanze ist offenbar für den Kampf mit den Sphagnen sehr mangelhaft ausgerüstet*“ <...> vertėja verčia kaip „menkai prisitaikęs“ („*Matyt, augalas menkai prisitaikęs kovoti su kiminiais* <...>“) (37) Nors kad augalai apsiginklavę (pvz. spygliais) lietuvių kalboje nėra neįprasta vartosena, tačiau sprendžiant iš šio pavyzdžio, dalykinei kalbai turbūt labiau priimtinas yra bendresnis dalyvis „prisitaikęs“.

Panašus į ankstesnįjį šiuo atžvilgiu yra ir pavyzdys su liūtimi, kuri originalo tekste pelkė yra „nusiaubusi“, o vertimo tekste tiesiog „buvusi“ virš pelkės: „*Nach einem schweren Wolkenbruche, der das Hellweger Moor bei Ottersberg* <...> *am ersten Pfingsttage 1901 heimgesucht hatte* <...>“ (110). – „*Po smarkios liūties, buvusios 1901 metų pirmąją Sekminių dieną virš Helvėgerio pelkės* <...>“ (106). „Liūtis nusiaubė“ lietuvių kalba skamba visiškai įprastai, tačiau greičiausiai ne itin dalykiškai.

Taigi vertėja nusprendžia atsisakyti ne tik personifikacijų, bet ir kitų metaforų bei vaizdingų palyginimų.

3.3.1.2. Frazeologizmų atsisakymas

Frazeologizmai – tai nusistovėjusią reikšmę turintys, dažniausiai vaizdingi pasakymai, neatitinkantys juos sudarančių žodžių įprastinių reikšmių ([frazeologizmai - Visuotinė lietuvių enciklopedija \(vle.lt\)](http://vle.lt)). Kitas gana dažnai šiame vertime aptiktas būdas paversti vertimo tekstą dalykiškesniu už originalo tekstą yra frazeologizmų vertimas tiesiog persakant jų prasmę, bet nevartojant lietuvių kalbos frazeologinių atitikmenų. Šiame skyrelyje tokie atvejai ir bus aptarti.

Vienas dažniau pasitaikiusių – poskyryje 3.1.1.1. jau minėtas frazeologizmas „Schritt halten“, atitinkantis lietuviškąjį „žengti koja kojon“. Jis verčiamas „lygiuotis“, „vienodai sparčiai augti“ ir pan. Pvz.:

„Aber bei beiden Pflanzen ist die jährliche Verlängerung der oberirdischen Teile nicht ausreichend genug, um mit besonders stark sich verlängernden Sphagnen gleichen Schritt halten zu können, <...>“ (50) – „Bet abiejų rūšių augalų metinis požeminės dalies prieaugis nėra pakankamai didelis, kad galėtų lygiuotis su ypač sparčiai tįstančiais kiminiais.“ (57); „<...> dass sie hier auch gerade wegen der für sie so überaus günstigen Daseinsbedingungen befähigt sind, mit dem Wachstum der Sphagnen völlig gleichen Schritt zu halten und dass ihnen hier eine offenbar ebenso grosse Geschwindigkeit des jährlichen Längenwachstums zukommt, wie wir sie oben für die Sphagnen ermittelt haben.“ (53). – „<...> kad kerpės dėl joms nepaprastai palankių ekologinių sąlygų gali augti vienodai sparčiai su kiminiais ir jų metinis prieaugis yra lygus mūsų nustatytajam.“ (59)

Frazeologizmas „Ende erreichen“, lietuviškai reiškiantis „gauti galą“, verčiamas kaip „nunykti“:

„<...> doch erreicht diese Art am Schlusse ihres zweiten Lebenssommers hier ihr Ende“ (159). – „<...> tačiau antrosios savo vasaros pabaigoje jis nunyksta.“ (142).

Frazeologinis žodžių junginys, reiškiantis „palikti likimo valiai“ („im Stich lassen“), kalbant apie „likimo valiai paliekančias meteorologines lenteles“ yra neverčiamas, o tiesiog paverčiant lenteles iš subjekto objektu (kas neretai nustatyta ir kalbant apie gamtos objektus), paaiškinama, kad reikalingi duomenys jose nepateikiami: „Für die wichtige Bestimmung der Häufigkeit und Intensität des Taues lassen sie [meteorologischen Tafeln – aut. past.] ganz im Stich“ (10) – „Deja, šiuo požiūriu meteorologiniai duomenys, kuriuos sudaro vidutinės reikšmės, biologams yra mažai informatyvios, nes jose nepateikiami duomenys apie rasos susidarymo dažnį bei intensyvumą“ (25).

3.3.1.3. Įvairių veiksmažodžių kolokacijoje su augalais vertimas veiksmažodžiu „augti“

Kaip minėta skyriuje „Dalykinės kalbos samprata ir bruožai“ (1.1), didelę reikšmę dalykinėje kalboje turi ir veiksmažodžiai, nes procesų, veiksmų ir vyksmų nusakymas susietas su aktantu įgauna netgi termino funkciją. Aktantas – tai aktyvus arba reikšmingas sakinio situacijos dalyvis (subjektas, objektas, aplinkybė). Ankstesniuose šio skyriaus poskyriuose jau pateikta pavyzdžių, kaip personifikuojantys arba kitaip vaizdingi veiksmažodžiai verčiant yra keičiami mažiau vaizdingais, kolokacijoje su augalais „dalykiškiau“ skambančiais veiksmažodžiais. Atskiru poskyriu verta aptarti vieną, taip pat prieš tai vertimo pavyzdžiuose jau minėtą, veiksmažodį „augti“, nes jis vietoj kitų

originalo kalbos veiksmažodžių buvo pasirinktas itin dažnai. Taigi aktantai šiame poskyryje bus vienoki ar kitoki augalai.

Pvz. veiksmažodžių junginys „leidžia augti“ vartojamas vietoje „užtikrina egzistenciją“ (vok. „Dasein gestattet“): „<...>bis die weiter fortgeschrittene Bodenerhöhung und die dadurch erschwerte ausgiebige kapillare Aufwärtsbewegung des fruchtbaren Minerallbodenwassers <...> dem Übergangswalde das Dasein gestattet“ (228).– „<...> kol dėl paspartėjusio dirvožemio paviršiaus kilimo sulėtėja intensyvus kapiliarinis derlingo mineralinio dirvožemio vandens srautas aukštyn. Tai <...> leidžia augti mezotrofiniam miškui“ (202).

Veiksmažodžiu „auga“ verčiamas ir vokiškasis „auftreten“, reiškiantis „išdygti“, „staiga pasirodyti“: „Frangula alnus und Sorbus aucuparia tauchen erst vereinzelt, dann häufiger auf“ (126). – „Frangula alnus ir Sorbus aucuparia iš pradžių auga pavieniui, vėliau jų pagausėja“ (118). Identiškas pavyzdys yra ir su tai pavieniui, tai grupelėmis ‚pasirodančiais‘ medžiais: „Sie [die Bäume – mano past.] treten da bald einzeln, bald in grösseren oder kleineren Gruppen auf“ (40). – „Ten jie [medžiai – mano past.] auga pavieniui, kartais kiek didesnėmis ar mažesnėmis grupelėmis“ (48).

Sakinyje „Nur einen geringen Bruchteil der ganzen Masse stellen die Reste der anderen jetzt auf ihm lebenden Pflanzen dar; <...>“ (88) autorius sako, kad ‚tik nedidelę dalį visos masės sudaro kitų gyvenančių augalų liekanos‘, o vertime ‚gyvenantys‘ augalai tampa augančiais augalais: „Tik nedidelę visos masės dalį sudarė kitų, dabar augančių augalų liekanos“ (86). Kad augalai gyvena lietuvių kalboje sakyti taip pat gan įprasta, bet iš vertėjos sprendimo peršasi išvada, kad turbūt nelabai moksliška.

Šiame ir ankstesniuose poskyriuose aptarti pavyzdžiai puikiai iliustruoja vertėjos siekį pritaikyti tekstą šiuolaikinei mokslo bendruomenei. Visgi būtina paminėti, kad vaizdingo stiliaus verčiant šį tekstą atsisakyta ne visais atvejais. Kitame poskyryje aptariamais pavyzdžiais, kur yra išlaikytas tekstinis (dinaminis) ekvivalentiškumas, o tai šiuo atveju reiškia – išlaikytas originalo teksto stilius.

3.3.2. Tekstinio ekvivalentiškumo išlaikymas

Kaip aptarta skyriuje „Ekvivalentiškumo tipai“ (2.1.2.), tekstinis (arba dinaminis) ekvivalentiškumas yra tada, kai vertimo tekstas daro tokį patį poveikį skaitytojui kaip originalo tekstas jo skaitytojui. Kaip tipinį to pavyzdį galima pateikti frazeologizmų vertimą atitinkamais kitos kalbos frazeologizmais. Nors mūsų nagrinėjamame vertime, kaip jau aptarta, frazeologizmų dažnai buvo nuspręsta neversti, tačiau aptikta ir tokių atvejų, kur frazeologizmai atitinkamai išversti. Pvz. „Aber unten angelangt sind wir vom Regen in die Traufe gekommen“ (85). – Bet nusileidę žemyn, bėgdami nuo vilko užlėkėme ant meškos (84).

Dar vienas frazeologinis žodžių junginys „ins Auge fallen“ lietuviškai turintis netgi pažodinį frazeologinį atitikmenį – „kristi į akis“ – taip pat išverstas atitinkamai originalui: „<...> fällt aber sofort das starke Vorherrschen des Eriophorum vaginatum und sein dichtrasiger Wuchs, der sich in den hohen, säulenformigen Horsten ausspricht, ins Auge <...>“ (117) – „<...> iš karto į akis krinta ryškiai vyraujantis Eriophorum vaginatum ir jo tankiakerė augimo forma – aukšti kolonos pavidalo kupstai“ (110).

Kai kuriais atvejais vertime išlaikytos ir personifikacijos. Pvz. prie *Carex panicea* prisijungia *Aira caespitosa*: *Dafür tritt Carex panicea stärker hervor. Bald gesellen sich zu ihr Aira Caespitosa, <...>* (94). – *Už tai Carex panicea aptinkama dažniau. Netrukus prie jos prisijungia Aira caespitosa <...>* (91). Plg. prieš tai „sich gesellen“, reiškiantis žmogui būdingą „prisijungti, įstoti“ buvo verstas, kad augalų tiesiog daugėja: „<...> und auch den höheren Gewächsen des Bestandes gesellt sich eine beständig wachsende Zahl anderer Elemente bei“ (92) – „Kitų elementų nuolat daugėja ir tarp aukštesniųjų bendrijos augalų“ (89).

Personifikacija išlaikyta ir kalbant apie eglę, kuri „rado kelią“: „*Wenn sie [dieFichte] aber zu einer so frühen Zeit dort lebte, so sollte man meinen, dass sie auch bald den Weg um die südliche Ostsee herum über Schleswig-Holstein und Dänemark nach Schweden gefunden hätte, <...>*“ (242). – „Bet jeigu ji [eglė] tokiu ankstyvu laiku ten augo, tai reikėtų galvoti, kad kelią į Švediją rado per pietinę Baltijos jūros pakrantę, per Šlėzvigą-Holšteiną* ir Daniją, <...>“ (213).

Pasitaikė aptikti ir vieną išlaikytą vaizdingą augalų palyginimą (metaforą) su pabėgėliais: „<...> dass infolge der Kultureingriffe nunmehr einer grossen Zahl von Pflanzen, die teilweise auch als versprengte Flüchtlinge zu gelten haben, <...>“ (148). – „<...> nes dėl ūkinės veiklos daug augalų, kuriuos iš dalies galima laikyti išblaškytais pabėgėliais, <...>“ (134).

Ypač netipiniai šio vertimo kontekste pasirodė atvejai, kur kalbos vaizdingumas netgi sustiprintas, t. y. atsiranda stilistinės priemonės, kurių originalo tekste nebuvo. Pvz. sakinyje „*Eidami per krūmokšnių juostą <...> matome, kad čia kojos vargsta labiau <...>*“ (84) vertėja įterpia personifikaciją – „kijos vargsta“, nors originale buvo tik pasakyta, kad į krūmokšnius koja klimpsta stipriau („*Indem wir den Heidegürtel <...> durchwandern, erfahren wir, dass er auch hier die Beine stärker angreift <...>*“) (85). O sakinyje „*Be to, nereikėtų praleisti pro pirštus didelio sniego spaudimo medeliui, <...>*“ (50) atsiranda frazeologizmas „praleisti pro pirštus“, kai originale buvo pasakyta dalykiškiau – kad reikėtų „*atkreipti dėmesį į sniego spaudimą*“ (*Weiter ist die starke Schneedruck nicht ausser Acht zu lassen <...>*) (43).

Taigi pavieniais atvejais vertėja nuo savo tikslo „sudalykinti“ tekstą šiek tiek nukrypo. Bet kuriuo atveju, vertimo tikslui tai nepakenkė, nes mokslinė informacija perteikta vaizdingai netampa mažiau vertinga, o „protesto reakcijos“ adresatui pavieniai atvejai taip pat neturėtų sukelti.

3.3.3. Eksplikavimas

Dar vienas būdas pagerinti teksto suprantamumą, galvojant apie adresatą ir jo supratimo lygį, yra eksplikavimas. Eksplikavimą vertimo studijų žodynas apibrėžia kaip kalbinės raiškos priemonėmis neišreikštų originalo teksto elementų aiškų įvardijimą vertimo tekste (Vertimo studijų žodynas 2014, 37). Gali pasirodyti, kad kai tiek vertimo, tiek originalo tekstas skirtas profesionalams, eksplikavimas nėra reikalingas, nes abiejų pusių adresatų supratimo lygis yra vienodas. Visgi šiame vertime pasitaikė atvejų, kai vertėja ėmėsi sukonkretinti ar kitaip paaiškinti aptariamus objektus ir reiškinius. Tokie pavyzdžiai bus aptarti šiame skyriuje.

Pvz. skyriaus pavadinime „*Die Moorföhren und Birken der Heidbulte*“ (40) atsispindi tiesiog medžių pavadinimai – pelkių pušys ir beržai. Vertėja versdama prideda keletą epitetų, nusakančių minėtų medžių išvaizdą: *Ant kemsų augančios išsikreivinusios pušys ir beržai* (48). Epitetas pridėtas ir sakinyje „*Tikriausiai daugybė vienos su kitomis susijusių aplinkybių lemia tokius neįprastus medelių pavidalus*“ (50). Originalo sakinyje („*Es sind wahrscheinlich mehrere Umstände, die in ihrem Zusammenwirken die Gestaltung der Bäumchen bedingen*“) (43) nepasakyta, kad medelių pavidalai neįprasti, tačiau vertėja tą nustato iš konteksto ir prideda paaiškinamąjį epitetą. „*Es sind wahrscheinlich mehrere Umstände, die in ihrem Zusammenwirken die Gestaltung der Bäumchen bedingen*“ (43).

Originalo sakinyje „<...> und es muss eine namhafte Mächtigkeit erreicht haben, bevor die folgende Senkung eintritt <...>“ (232) daiktavardis „Mächtigkeit“ reiškia storumą, tvirtumą, tačiau nėra aišku, apie kokį tvirtumą ir storumą čia kalbama. Vertėja versdama netiesiogiai paaiškina, kad kalbama apie kimininių durpių klodą (<...> ir iki kito grimzdimo turėjo būti sukaupti storoką kimininių durpių klodą, <...>) (202). Panašiai sakinyje „*Ob nun infolge von Überwachung oder von Aufpressung des Bodens und Einpressung der Uferwände oder durch eine Kombination beider Vorgänge, sicher ist die Ausfüllung das Endsicksal der meisten Hochmoorteiche*“ (71) – pasakyta, kad pelkių baigtis yra „prisipildymas“, tačiau neaišku ko jos prisipildo. Verčiant paaiškinta, kad prisipildo durpių: „*Tiek užželiant, tiek įspaudžiant durpes ir išsigaubiant krantų sienoms arba vykstant abiem procesams dauguma aukštapelkinių ežerokšnių neabejotinai sulaukia savo baigties – prisipildo durpių*“ (72).

Sakinys „*Die Hügel am Osten gehören grösstenteils dem Heidesande Berendts an*“ (5), jeigu nebūtų eksplikuotas, galėtų netgi klaidinti skaitytoją, nes „Heidesande Berendts“ pažodžiui reiškia tiesiog „Berendto šilų smėliai“ ir gali būti neaišku, kodėl jie taip pavadinti. Vertime paaiškinta, kad tie šilų smėliai buvo minėto autoriaus aprašyti: *Rytuose stūksančias kalvas sudaro Berendto aprašyti šilų smėliai* (20). Panašiai ir sakinyje „*Es wird seit Sprengel allgemein angenommen <...>*“ (132) nėra aišku, ką reiškia „nuo Sprengelio“ (vok. „seit Sprengel“). Iš vertimo tampa aišku, kad turimos omenyje mokslininko publikacijos: „*Po Sprengelio publikacijų buvo plačiai paplitusi nuomonė <...>*“ (122).

Iš čia aptartų pavyzdžių matome, kad paaiškinti originalo teksto mintis kartais tikslinga ir to paties suvokimo lygio adresatams – tiek dėl dalykinių, tiek dėl kalbos niuansų.

3.3.4. Ilgų sakinių skaidymas į trumpesnius

Pabaigai reikėtų aptarti dar vieną temą, kuri nors ir nereikalauja detalesnės analizės, tačiau taip pat iliustruoja vertėjos pastangas padaryti tekstą geriau suprantamą adresatui – tai ilgų sakinių skaidymas. Kaip vertėja rašė savo pastabose, autoriui būdingi ilgi sakiniai originalo teksto suvokimą gerokai apsunkino. Todėl versdama ji pasistengė mintį perteikti suskaidydama juos į trumpesnius (Matulevičiūtė 2016, 7). Pasitaikė atvejų, kai vienas sakinyje išskaidytas net į keturis arba penkis sakinius, kaip parodyta žemiau pateiktuose pavyzdžiuose:

Es ist allerdings nicht unmöglich, dass die Bäume kurz vorher gefällt waren; aber das ist bei der Entlegenheit des Schlossbergs von menschlichen Wohnstätten kaum wahrscheinlich, zumal damals die Siedlung Augstumal, die älteste unseres Moores, nach der es erst seinen heutigen Namen erhalten hat, noch nicht bestand, und die 2 km östlich vom Schlossberg in der Nähe des Moorrandes liegende Ortschaft Lapallen hatte in jener Zeit noch in ihrer nächsten Nähe genug Wald, so dass es sich schwerlich lohnte, aus dem auch im Winter beschwerlichen Hochmoore Holz zu holen (179). – Bet taip pat negalima atmesti galimybės, kad medžiai prieš kartografuojant buvo nukirsti, bet tai, atrodo, mažai tikėtina dėl piliakalnio atokumo nuo gyvenviečių. Mat tada Aukštumalų gyvenvietės, kuri yra seniausia mūsų pelkėje ir iki šių dienų išlaikiusi iš pastarosios kilusį pavadinimą, tada dar nebuvo. O prie pat 2 km į rytus nuo piliakalnio, netoli pelkės krašto buvusios Lapalių gyvenvietės anais laikais buvo užtektinai miško. Taigi netgi žiemą vargu ar apsimokėjo vargti per pelkę gabenant medieną (159);

Zuerst ist ein schmaleler Streifen Haffsand zu nennen, der an zwei Stellen nordwestlich von der Krakerortschen Lank in einiger Entfernung von ihrem heutigen Ufer auftritt, ferner unmittelbar am östlichen Rande des Hochmoores ein aus Mergelsand bestehender kleiner Hügel, der Fuchsberg

genannt, und endlich zwei nahe bei einander liegende kleine, der Schlossberg genannte, Kuppen von Spatsand, die aus dem nordöstlichsten Teile des Hochmooren eben hervorragen und auf deren nördlichen ich mehrere, bis zu 1 m Durchmesser haltende granitische Findlingsblöcke auftraf. (5) – Vienas iš jų – siaura lagūninės kilmės įlankos smėlio juosta. Tokio smėlio aptinkama dviejose vietose į šiaurės vakarus nuo Krokų Lankos ežero, tam tikru atstumu nuo dabartinės kranto linijos. Rytiniame aukštapelkės pakraštyje stūkso žema iš mergelio ir smėlio suformuota kalva, vadinama Lapių kalnu. Galiausiai šiaurrytinėje pelkės dalyje iškyla dvi viena greta kitos esančių mažų piliakalniais vadinamų smėlio kalvų viršūnės, jų nuogulose gausu lauko špato grūdelių. Šiauriniuose kalvų šlaituose radau keletą iki 1 m skersmens eratinių granito riedulių (20).

Išskaidžius tokius sudėtingus sakinius į trumpesnius, tekstą tampa lengviau skaityti ir suvokti, todėl tuo taip pat išvengiama galimos skaitytojo „protesto reakcijos“.

IŠVADOS

Išnagrinėjus C. A. Weberio mokslinės monografijos „Apie Aukštumos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis“ vertimą į lietuvių kalbą iš Skopos teorijos perspektyvos, galima daryti tokias išvadas:

1. Vertėja sąmoningai atsisakė dalies vaizdingų kalbinės raiškos priemonių ir taip sukūrė tekstą, kuris savo stiliumi atitinka šiuolaikinius dalykinius tekstams keliamus lūkesčius.
2. Vertimo tekstas, kaip vertimo vienetas, yra ekvivalentiškas originalo tekstui komunikacine prasme (komunikacinis ekvivalentiškumas), t.y. jo komunikacinė vertė adresatui prilygsta originalo komunikacinei vertei originalo adresatui. Kai kuriais atvejais (vertimo vienetais laikant atskirus sakinius) to pasiekta atsisakant ne tik lingvistinio (formaliojo), bet ir tekstinio (dinaminio) ekvivalentiškumo.
3. Siekdama, kad vertimo tekstas būtų suprantamas ir priimtinas adresatui, vertėja sėkmingai pritaikė Skopos teorijos principus, nors su šios teorijos principais ji nebuvo susipažinusi. Taigi Skopos teoriją tikrai galima vadinti bendrąja vertimo teorija.
4. Vertime sąmoningai atsisakius kai kurių stiliaus priemonių, tekstas tapo mažiau vaizdingas. Tai tik sąlyginai galima vadinti vertimo nuostoliu, nes skaitytojas negauna informacijos apie originalo autoriaus pasakojimo būdą ir požiūrį į gamtą kaip mąstančią, jaučiančią ir veikiančią būtybę. Vertimo tikslu laikant mokslinės informacijos perdavimą, nuostolių nenustatyta.
5. Nepaisant aukščiau išdėstytų išvadų, galima teigti, kad išlaikant originalo autoriaus stilių, t. y. verčiant dinamiškai ekvivalentiškai, teksto vertė mokslinės informacijos pažiūriu (lyginant jį su originalo tekstu) nenukentėtų, nes vaizdingai perteikta mokslinė informacija išliktų tiek pat vertinga ir skaitytojui suprantama. Tačiau atsižvelgiant į šių laikų moksliniams tekstams keliamus lūkesčius, toks vertimas galėtų tapti adresatui neįprastu ir dėl to mažiau kultūriškai priimtiniu („sukelti protesto reakciją“). Taigi stiliaus priemonių redukavimas pasitarnavo teksto priimtinumui.
6. Teksto suprantamumui labiau pasitarnavo kiti du adaptavimo būdai – eksplikavimas (pasitaikęs nedažnai, bet tikslingai) ir ilgų sakinių skaidymas į trumpesnius.

LITERATŪRA

- Arntz R., Barczaitis R. 1998. Die Rolle von Fachsprachen im Kontakt von Einzelsprachen IV: Fachübersetzung in den Naturwissenschaften und der Technik. *Fachsprachen: ein internationales handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*, eds. Hoffmann L., Kalverkämper H., Wiegand H.E. Berlin, New York: de Gruyter, 793–800.
- Arntz R., Eydam E. 1993. Zum Verhältnis von Sprach- und Sachwissen beim Übersetzen von Fachtexten. *Bungarten*, 189-227.
- Baumann, Klaus-Dieter. 1998. Das Postulat der Exaktheit für den Fachsprachengebrauch. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band. 26.1, eds. Kittel H., Frank. A. P., Greiner T., Hermans T., Koller W., Lambert J., Paul F. Berlin, New York: de Gruyter, 373–378.
- Beneš E. 1969. *Zur Typologie der Stilgattungen der wissenschaftlichen Prosa*. Deutsch als Fremdsprache, 225–233
- Brekke M. 2004. Linguistic aspects of the translation of scientific and technical texts. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band. 26.1, eds. Kittel H., Frank. A. P., Greiner T., Hermans T., Koller W., Lambert J., Paul F Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 619–635.
- Černiuvienė L. 2013. *Vertimo minties raida Europoje*. Vilnius: Rubinitis.
- Dizdar, Dilek. 1998. Skopostheorie. *Handbuch Translation*, eds. Snell-Hornby M., Hönig H.G., Paul Kussmaul P., Schmitt P.A. Tübingen: Stauffenburg
- Fleischmann E., Schmitt P. A. 2004. Fachsprachen und Übersetzung. *Übersetzung. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Band 26.1. Berlin, New York: De Gruyter, 531–542.
- Fluck, Hans-Rüdiger .1996. *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*. Tübingen: de Gruyter
- Gläser R. 1998. Fachsprachen und Funktionalstile. *Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band 14.1. Berlin, New York: de Gruyter.199–208.
- Göpferich S. 1995. *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie – Kontrastierung – Translation*. Tübingen: Narr

- Göpferich S. 1998. Fachtextsorten der Naturwissenschaften und der Technik: ein Überblick. *Fachsprachen.Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft.* Berlin, New York: de Gruyter, 545–556.
- Hoffmann L. 1998. Fachsprachen als Subsprachen. *Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft.* Band 14.1. Berlin, New York: de Gruyter, 189–199.
- Hoffmann L. 1985. *Kommunikationsmittel Fachsprache.* Tübingen: Narr.
- House J. 2004. Culture-specific elements in translation. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung,* Band 26.1. eds. Kittel H., Frank. A. P., Greiner T., Hermans T., Koller W., Lambert J., Paul F. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 494–504.
- Horn-Helf, B. 1999. *Technisches Übersetzen in Theorie und Praxis.* Tübingen: Francke.
- Ilinska L., Ivanova O., Smirnova T. 2019. Relevance-Based Approach to Translation of Contemporary Popular Science Texts. *Vertimo studijos* 12, 36–50.
- Jumpelt, Rudolf Walter. 1961. *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur: sprachliche Maßstäbe und Methoden zur Bestimmung ihrer Wesenszüge und Probleme.* Berlin: Langenscheidt KG
- Kalverkämper H. 1980. Die Axiomatik der Fachsprachen-Forschung. *Fachsprache.*
- Kalverkämper H. 1990. Gemeinsprache und Fachsprachen – Plädoyer für eine integrierende Sichtweise. *Deutsche Gegenwartssprache.Tendenzen und Perspektiven,* eds. Stickel G. Berlin, New York: de Gruyter, 88–133.
- Kohn K. 1988. Fachsprache und Fachübersetzen. Psycholinguistische Dimensionen der Fachsprachenforschung. *Neue Perspektiven des fachbezogenen Fremdsprachenunterrichts.* eds. Gnutzmann C. Tübingen: Narr, 39–64
- Koller W. 2004. Der Begriff der Äquivalenz in der Übersetzungswissenschaft. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung.* Band 26.1. eds. Kittel H., Frank. A. P., Greiner T., Hermans T., Koller W., Lambert J., Paul F., Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 343–354.
- Koller W. 2001. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft.* Wiebelsheim: Quelle und Meyer.

- Koller W. 2002. Linguistik und kulturelle Dimension der Übersetzung – in den 70er Jahren und heute. *Translation zwischen Theorie und Praxis*, eds. Zybatow, L., Frankfurt am Main: Lang.
- Kontutytė E. 2017. *Einführung in die Fachsprachenlinguistik*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kontutytė E. 2007. Ką apima sąvoka „dalykinė kalba“? *Kalbotyra* 57(3), 149–159.
- Kusmaul P. 2010. *Verstehen und Übersetzen: ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.
- Möhn D., Pelka R. 1984. *Fachsprachen: eine Einführung*. Tübingen: Niemeyer.
- Neubert A. 2004. Equivalence in translation. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band. 26.1, eds. Kittel H., Frank. A. P., Greiner T., Hermans T., Koller W., Lambert J., Paul F., Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 329–342.
- Nida E. A. 2003. *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden/Boston: Brill.
- Nord C. 2009. *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Tübingen: Groos.
- Pažūsis L., Maskaliūnienė N., Darbutaitė R., Klioštoraitytė R., Mankauskienė D., Miškinienė I., Paura M. 2014. *Vertimo studijų žodynas*. Vilnius: Lodvila.
- Prunč, Erich. 2001. *Einführung in die Translationswissenschaft: Orientierungsrahmen*. Graz: Institut für Translationswissenschaft.
- Schreiber, Michael: *Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Tübingen: Narr, 1993.
- Reiss K. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Hueber
- Reiß, Katharina, Hans J. Vermeer. 1991. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Rüth L. 2018. Die Skopostheorie nach Reiß/Vermeer: Ein Überblick
- Siever, H. 2008. *Übersetzen und Interpretation: die Herausbildung der Übersetzungswissenschaft als eigenständige wissenschaftliche Disziplin im deutschen Sprachraum im Zeitraum von 1960 bis 2000*. Habilitationsschrift. Leipzig: Philologische Fakultät der Universität Leipzig
- Stolze R. 1999. *Die Fachübersetzung: eine Einführung*. Tübingen: Narr.
- Stolze R. 2001. *Übersetzungstheorien: eine Einführung*. Tübingen: Narr.

Vermeer, H. J. 2007. *Ausgewählte Vorträge zur Translation und anderen Themen*. Berlin: Frank & Timme.

Vermeer H. J. 2009. Interview. *Trapriori*, 75-80.

Visuotinė lietuvių enciklopedija, <https://www.vle.lt>

ŠALTINIAI

Weber C. A. 1902. *Über die Vegetation und Entstehung des Hochmoors von Augstumal im Memeldelta mit vergleichenden Ausblicken auf andere Hochmoore der Erde. Eine formationsbiologisch-historische und geologische Studie*. Berlin: Paul Parey.

Weber C. A. Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis. Vert. Dr. Dalytė Matulevičiūtė. Kaunas: Leidykla „Lututė“.

Matulevičiūtė D. 2016. Vertėjos pastabos. *Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis*. Kaunas: Leidykla „Lututė“, 6–7

PRIEDAS: SUSIRAŠINĖJIMAS SU VERTĖJA

Nuo: Edita Sabaliauskaitė

Išsiųsta: 2024 m. gegužės 16 d., ketvirtadienis 18:20

Iki: Dalytė Matulevičiūtė <dalyte.matuleviciute@vstt.lt>

Tema: Dėl Weberio monografijos vertimo

Laba diena,

galbūt kas nors Jums jau sakė, kad rašau magistro darbą apie Jūsų vertimą.

Darbo pavadinimas "Skopos teorijos aktualumas mokslinių tekstų vertime: C. A. Weberio monografijos „Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis" vertimas į lietuvių kalbą"

Noriu užduoti Jums keletą klausimų:

- ar prieš pradėdama versti šią monografiją buvote ką nors girdėjusi apie vertimo Skopos teoriją?
- pastabose rašote, kad tekstą nelengva suvokti dėl ilgų sakinių ir įmantraus stiliaus ar neįprastos leksikos. Ar galite pateikti keletą pavyzdžių, kur supaprastinote tekstą leksikos ir stiliaus požiūriu (jeigu nesunku atrasti, nes laiko nemažai praėjo)? Dėl sakinių skaidymo į trumpesnius tai viskas aišku.
- ar galite prisiminti pavyzdžių, kur kilo diskusijų su kalbos redaktorais, nes jiems buvo svarbu, kad būtų taisyklinga kalbos požiūriu, tačiau Jums jų taisymai atrodė neteisingi moksliniu požiūriu?
- ar versdama galvojote, kad skaitytojas turėtų būti gamtininkas profesionalas, ar buvo svarbu, kad suprastų ir šiaip besidomintys?
- ar turite šiaip kokių nors minčių apie šį darbą, kurių nesate išsakiusi Vertėjos pastabose ir kuriomis norėtumėte pasidalinti?

Norėčiau, ir prašau leidimo, panaudoti Jūsų atsakymus savo darbe.

Pagarbiai,

Edita Sabaliauskaitė

Nuo: Dalytė Matulevičiūtė <dalyte.matuleviciute@vstt.lt>

Išsiųsta: 2024 m. gegužės 19 d., sekmadienis 18:56

Iki: Edita Sabaliauskaitė <edita.sabaliauskaite@ff.stud.vu.lt>

Tema: Ats.: Dėl Weberio monografijos vertimo

Sveiki

Deja, su Skopos vertimo teorija neteko susidurti.

Nuo vertimo praėjo daug laiko, todėl negalėčiau greitai surasti pavyzdžių, iliustruojančių Vėberio stiliaus ypatybes, kurios buvo nelengvas išbandymas ne tik man, bet ir monografiją į anglų kalbą vertusiam J. Couwenberg.

Sunku buvo išaiškinti kabos redaktorei, kad sintaksonų pavadinimų, kuriuose žodžiai sujungti brūkšneliais, negalima skaidyti, brūkšnelį keičiant jungtuku "ir". Negebėjo aiškintis, kad sintaksonų pavadinimai kuriami pagal tarptautines fitosociologinės nomenklatūros taisykles ir juos suskaidžius gautųsi visiškai nesąmonė. Pavyko susitarti tik pateikus labai primityvų sudurtinių pavardžių analogą. Pvz. "Ericaleto-Pinetum" negali būti suskaidytas į "Ericaleto ir Pinetum", nes prarandą prasmę, panašiai kaip skirtingas prasmės turi "Natkevičaitė-Ivanauskienė" ir "Natkevičaitė ir Ivanauskienė".

Verčiant galvojau tik kaip kuo tiksliau ir aiškiau perteikti prasmę. Ne paskutinėje vietoje buvo ir noras kiek įmanoma išlaikyti autoriaus charakterį ir stilių. Mano manymu, geras vertėjas yra tas, kurio įsikišimo nejauti skaitant. Bandymas pritaikyti plačiajai visuomenei būtų jau kūrinio adaptacija, o tokio tikslo neturėjau.

Jeigu mano atsakymai Jums padės, prašom juos naudoti.

Linkiu gražios savaitės ir gerų darbų.

Pagarbiai,

Dalytė Matulevičiūtė

Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos

Projekto „Natura 2000 tinklo valdymo optimizavimas Lietuvoje“

Metodinio-analitinio centro gamtosaugos ekspertė

Tel. nr.: +370 659 93142

El. paštas: dalyte.matuleviciute@vstt.lt

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe nagrinėjamas dr. Dalytės Matulevičiūtės atliktas Dr. C. A. Weberio monografijos "Apie Aukštumalos aukštapelkės Nemuno deltoje augaliją ir vystymąsi lyginant su kitomis Žemės aukštapelkėmis" vertimas iš vokiečių į lietuvių kalbą iš Skopos teorijos perspektyvos. Teorinėje darbo dalyje nagrinėjamas įvairių autorių požiūris į dalykinės kalbos, dalykinio teksto bei dalykinio stiliaus sampratas bei bandymai juos pagal įvairius kriterijus klasifikuoti. Taip pat pristatoma Skopos (tikslų) teorija, jos samprata bei tarp įvairių autorių dėl jos kylančios diskusijos. Skopos teorijos kontekste kalbama apie ekvivalentiškumo, kaip santykio tarp originalo ir vertimo tekstų, problematiką, jo tipus ir įvairių mokslininkų požiūrius į jo svarbą vertime. Taip pat aptariamas adaptavimas kaip vertimo strategija, padedanti užtikrinti, kad bus pasiektas vertimo tikslas.

Šiame darbe nagrinėjamos monografijos tekstas vietomis parašytas vaizdinga kalba, kuri savo stiliumi ne itin atitinka šių laikų mokslinių tekstų sampratą. Skopos teorijoje akcentuojama, kad verčiant labai svarbu yra galvoti apie vertimo tikslą ir jo adresatą. Vertėja nusprendė atsisakyti grožinei literatūrai būdingų vaizdingų kalbinės išraiškos priemonių, kad tekstas adresatui, t. y. šiuolaikinei mokslinei bendruomenei, būtų priimtinesnis.

Galvojant apie adresatą, labai svarbus yra ir teksto suprantamumo kriterijus. Darbe nustatyta, kad suprantamumui pagerinti vertėja rinkosi du metodus – ilgų sakinių skaidymą į trumpesnius ir eksplikavimą.

Išvadose aptariama, kaip vertėjai pavyko pasiekti išsikeltą tikslą ir konstatuojama, kad Skopos teorijos principai gali būti sėkmingai pritaikomi net jeigu vertėjas su šia teorija nėra susipažinęs.

SUMMARY

In this master's thesis is analyzed the translation of Dr. C. A. Weber's study "About the Vegetation and Origin of the Raised Bog of Augstumal in the Nemunas River Delta with Comparative Views of Other Raised Bogs of the Earth" from German into Lithuanian performed by Dr. Dalyte Matuleviciute. The translation is analyzed from the perspective of Skopos theory.

In the theoretical part of the thesis are represented various authors' views on the concepts of technical language, technical text, and technical style, as well as attempts to classify them according to various criteria. It also introduces Skopos theory, its concept, and the discussions among various authors regarding it. Within the context of Skopos theory is represented the problem of equivalence, as the relation between the original and translated texts, its types, and the discussions of various authors on its importance in translation. Adaptation as a translation strategy, which helps to ensure the achievement of the translation's goal, is also discussed.

The text of the study analyzed in this work is sometimes written in a vivid language that does not quite fit the contemporary understanding of scientific texts. Skopos theory emphasizes that when translating, it is very important to think about the purpose of the translation and its target audience. The translator decided to refuse some vivid linguistic expression typical for fiction literature to make the text more acceptable to its audience, i.e., the modern scientific community.

Considering the audience, the criterion of text comprehensibility is also very important. The study found that to improve comprehensibility, the translator chose two methods – breaking long sentences into shorter ones and explicitation.

The conclusions discuss how the translator managed to achieve the set goal and state that the principles of Skopos theory can be successfully applied even if the translator is not familiar with this theory.